

A 3. HADSEREG ÁTKELÉSE A DUNÁN ÉS BELGRÁD ELFOGLALÁSA.

(1915 október 6—10.)¹

1915 szeptember 6-án kötötték meg Plessben a központi hatalmak Bulgáriával azt a katonai egyezményt, mely a Szerbia ellen megindítandó hadjáratnak alapja volt. Ebben a katonai egyezményben Németország és Ausztria-Magyarország arra kötelezte magát, hogy 30 nap leforgása alatt 6—6 hadosztálllyal, Bulgária pedig 35 napon belül, legálábbis 4 hadosztálllyal, támadásra készen fog állani a szerb-bolgár határon, egy hadosztálllyal pedig a szerb Macedóniába tör be. A német és osztrák-magyar csapatok vezetését Mackensen tábornagy veszi át, neki rendelték alá az 1. bolgár hadsereget is, míg a 2. bolgár hadsereg, egyelőre önállóan, a bolgár hadvezetőség útásításai szerint működik.

Ezzel a megegyezéssel Bulgária végleg eldöntötte azt, hogy a központi hatalmak mellé áll, mert véleménye szerint a helyzet most már úgy alakult, hogy ezeknek oldalán lehetséges nemzeti törekvéseinek és területi kívánságainak kielégítése.

A Mackensen alá rendelt haderők felvonulását és ezzel egyidejűleg a támadás alap gondolatát az a körülmény befolyásolta, hogy a többi harc vonalon se pihentek a fegyverek és ezért Szerbia ellen se lehet annyi erőt alkalmazni, hogy a hadműveleti cél: a Törökországgal való közvetlen érintkezés megalapozása minél gyorsabban elérhető legyen. Ezért volt szükség Bulgária közreműködésére is.

Szerbiának, Bosznia, Magyarország és Bulgária közé

¹ **Forrásmunkák:** *Österreich-ungarische Kriegsberichte*. 7. füzet: Die Eroberung von Belgrad 1915. — *Schwarte*: Der grosse Krieg 1914/1918. II. Der deutscher Landkrieg 2. rész. — *Schwarte*: Der grosse Krieg 1914/1918. V. Der österreich-ungarische Krieg. — *Bajor hadilevéltár*: Die Bayern im Grosse Krieg 1914/1918. — *Immanuel*: Der Weltkrieg 1914 bis 1919. — *Cramon*: Unser österreich-ungarischer Bundesgenosse im Weltkriege. — *Hierl*: Der Weltkrieg in Umrissen. III.

beékelődött fekvése következtében, a főtámadási irány meghatározása s ennek megfelelően a haderők zömének felvonultatása tekintetében, több lehetőség jöhetett számításba.

A Boszniából való támadásnak egyik nagy előnye az volt, hogy a Drina rendes körülmények között nem túlnagy akadály és az előnyomulási irányok már az 1914. évi szerencsétlenségű Potiorek-féle támadás idejéből ismeretesek voltak. A bolgároknak a Timok és a Nisava irányából megindítandó főtámadási irányával kapcsolatban, Szerbia hadereje két tűz közé szorul és a szerb keleti és nyugati határ közötti, mintegy 240 km széles, terület hamarosan úgy megszőkül, hogy a szerb haderők, működési szabadságukat elveszítve, kénytelenek lesznek Ószerbiát hirtelen kiüríteni. Minthogy a visszavonulásra tulajdonképpen csak a Morava—Vardar-menti közlekedési vonalak használhatók, ezeknek Üszküb tájékán történő elzárása könnyen előidézheti a szerb hadsereg katasztrófáját.

Azonban ennek a támadóiránynak rövid időn belül le nem győzhető akadályai is voltak. A boszniai keskenyvágányú vasútak nagyobb haderő felvonultatására nem voltak elég teljesítőképeseek. A Drinához csak egy keskenyvágányú vasútvonal vezet, mely Uvacnál megszűnik. a Visegrad—Uzice közötti szakaszban mintegy 30 km hosszú útvonal — a Tara planinán át — utánszállítások lebonyolítására nem igen alkalmas. A Nyugati-Morava völgyétől délre eső terület útviszonyai a nyugatkelet, illetőleg délkelet felé irányuló előnyomulásra nem kedvezőek, mint-hogy épített utak csak északdéli irányban vannak s ezért az előnyomulás csekélyebb erőkkel is sokáig késleltethető s így a szerbeknek alkalmuk nyílik arra, hogy haderejük zömével akár a Bosznia felől előnyomuló támadókra vessék magukat, akár pedig azt feltartóztatva, a bolgárokat verjék meg, még mielőtt a Bosznia felől előnyomuló erők közbeléphetnének.

A Mačva felőli támadás elé már sokkal kevesebb akadály gördül. A Drina és a Száva felől való támadás — különösen ha nagyobb erők hajtják végre, mint amennyivel 1914-ben Potiorek támadott és a kelet felől támadó bolgárok magukra vonják a szerbeknek tetemes haderejét — rövid idő alatt elérheti a Kolubara vonalát, ahonnan aztán, mint valami hídfőállásból, a további előnyomulás a szükséghez képest Kragujevac, vagy Kraljevo, esetleg Uzice-Cacakon át Mitrovica, felé folytatható. Főhátránya a bolgárokkal való együttműködés nehézsége és az, hogy a két haderő sokáig teljesen önállóan kénytelen működni, tehát a külön-külön megveretés veszélyének van kitéve. Az előnyomuló

haderő ellátásának lebonyolítására vasútvonal nem áll rendelkezésre.

Végül a Száva-Duna vonalán való átkeléssel kapcsolatos támadási irány jöhetett számításba. Itt a felvonulási viszonyok igen jők, amennyiben a Száva-Duna vonalhoz, a Drinatorszoros és a Vaskapu közötti határszakaszban, kilenc vasútvonal vezet a felvonulási területre. A felvonulás tehát gyorsabb lehet és feltűnés nélkül végrehajtható. A Száva és a Duna hatalmas akadályai a felvonulás biztosítását és a leplezést megkönnyíti. A későbbi előnyomulás irányában számos jó útvonal áll a haderő rendelkezésére és a bolgárokkal való együttműködés is könnyebb, a közvetlen kapcsolat is aránylag rövid időn belül megteremthető. Igaz ugyan, hogy a támadást a Száván vagy a Dunán, esetleg mindkettőn való átkeléssel kell megkezdeni, ami tekintettel a két folyam hatalmas szélességére és általában a Magyarország felőli kedvezőtlen átkelési viszonyokra, igen nehéz feladat elé állítja a támadót és kemény próbára teszi mind a vezetőket, mind a csapatokat.

A hadseregfőparancsnokság és a legfelsőbb hadvezetőség mégis ezt a támadási irányt választotta és Mackensen haderejének zömét a Szerémségben és a Bánságban vonultatta fel, azzal a szándékkal, hogy éppen a legnehezebb és így a legvalószínűtlenebb irányból támadva, meglepi a szerbeket.

A szeptember 6-án megkötött egyezmény szerint a 3. osztrák-magyar hadseregnek a VIII., VI. és a XIII. hadtestből kellett volna állania. Az 1915 júniusi lucki áttörés következtében azonban a VI. és a XIII. hadtestet nem lehetett az orosz harctérről elvonni; ezért a két hadtest pótlására a németek a XXII. tartalékhadtestet (3 hadosztály) küldték ide, a Drina mentén álló osztrák-magyar biztosító csapatokat pedig a XIX. osztrák-magyar hadtestbe vonták össze.

A 3. osztrák-magyar hadsereg tehát a VIII. és a XIX. osztrák-magyar hadtestből és a német XXII. tartalékhadtestből alakult meg, Kövess Hermann gyalogsági tábornok parancsnoksága alatt. A német 11. hadsereg Gallwitz tábornok vezetése alatt, a III. hadtestből, továbbá a IV. és a X. tartalékhadtestből, állott.

Bulgária szeptember 23-án rendelte el a haderő mozgósítását. A Szerbia ellen alkalmazott haderő két hadseregbe tagozódott. Az 1. hadsereg, Bojadjew tábornok parancsnoksága alatt, 4 hadosztályból állott és Widdin és Caribrod között, zömével a Szófia—Nis-i vasútvonal mentén vonult fel. Az 1. bolgár hadsereg, hadműveleti tekintetben, Mackensennek volt alárendelve.

A bolgár haderő többi részét a bolgár hadsereg-főparancsnokság (Jekow tábornok) irányította. Ebből a 2. bolgár hadsereg, Todorow tábornok parancsnoksága alatt, 2 hadosztállal és 1 lovashadosztállal Trn—Küstendil—Dupnica vonalában gyülekezett, a Geschew tábornok parancsnoksága alatt álló 2. hadosztály pedig Strumicánál vonult fel azzal a feladattal, hogy a 2. bolgár hadsereg déli szárnyát és egyúttal a Strumica völgyéből Sofia felé vezető utat, lezárja.

A hadműveletek terve.

A szövetségesek, a 3. és a 11. hadsereggel a Duna-Száva vonalán átkelve északról, az 1. bolgár hadsereggel a Nisava völgye mentén kelet felől, akartak központiasan Kragujevac—Paracin—Nis területére előnyomulni, hogy így a két tűz közé szorított szerb hadseregeket csatára kényszerítve megsemmisítsék.

A szerbek déli irányban való elvonulásának, illetve a Szalonikiben gyülekező keleti entente hadsereg beavatkozásának megakadályozására, a 2. bolgár hadsereg volt hivatva, melynek a Vardar völgyébe kellett betörnie és Úszküb-Kumanowa területét megszállva, az összeköttetést Szalonikival megszakítania.

A Mackensen tábornagy parancsnoksága alatt álló hadseregeknek egyrészt Belgrádon át, másrészt a Morava völgye mentén előnyomulva kellett megnyitni az utat Szerbia belsejébe és a kelet felől támadó bolgárokkal szoros együttműködésben teljesen megsemmisíteni a szerb hadsereget. Meg kellett teremteni a szárazföldi kapcsolatot és a közvetlen összeköttetést a központi hatalmak új tagjával, Bulgáriával és ennek területén át Törökországgal, melynek hadianyaggal való ellátása úgyszólván lehetetlen volt. Ennek megfelelően a 3. hadsereg a Szerémségben, a 11. hadsereg pedig a Bánságban vonult fel.

Az átkelőhelyek leplezése céljából szükség volt arra is, hogy a támadás széles arcvonaltan történjék, ezért a 3. hadsereg jobbszárnyán levő 62. osztrák-magyar hadosztálynak Uzice-Čačak irányában, a Streith tábornok parancsnoksága alatt álló népfelkelő dandárnak Bjeljina felől kellett a Drinán átkelnie, míg Sorsich altábornagy kb. 1 hadosztályerejű csoportjának, a Száván Jaraknál átkelve, a Mačvába kellett betörnie.

A 11. hadseregnak Kostolac és Szemendriánál kellett a Dunán átkelnie, hogy a Pek-Morava, Mlava és a Ralja területén előnyomuljon. A 11. hadsereg bal szárnycsoportja

Újmoldovánál, a Fülöp tábornok parancsnoksága alatt álló szárnybiztosító csoport pedig Orsovánál állott.

Szeptember 18-án vette át Mackensen tábornagy, Temesvárott, hadseregeinek vezetését. A 3. és a 11. hadsereg felvonulása viszont már szeptember közepén megindult.

A szerb haderő csoportosítása.

A szerbek, az 1914. évi sikeres hadműveletek óta, tulajdonképpen tétlen szemlélői voltak a világháború eseményeinek. A Potiorek-féle támadás elhárítása alkalmával a szerbeket súlyos veszteségek érték. Az egész haderőt át kellett szervezni és a hadianyagot ki kellett egészíteni. A szerémségi és a boszniai, kudarcra végződött, betörések tanulságain okulva, már nem akartak arra vállalkozni, hogy a Dunán és a Száván átkelve, dél felől siessenek a szorongatott Oroszország segítségére. Megelégedtek azzal, hogy a Drina-Száva és a Duna mentén készenállottak és inkább Bulgária magatartását figyelték, mert úgy ítélték meg a helyzetet, hogy Ausztria-Magyarország és Németország annyira le van kötve a többi harctereken, hogy a közeljövőben dél felé, a Balkánra, nem tud nagyobb erőt küldeni. Az Olaszországgal való együttműködésre pedig nem voltak hajlandók, mert azzal, hogy a nyugati nagyhatalmak Olaszországnak, a hozzájuk való csatlakozás ára fejében, olyan területeket is odaígértek, melyekre Ausztria-Magyarország területéből Szerbia is számított: a szerbek becsapottnak érezték magukat és ezért nem akarták Olaszország helyzetét megkönnyíteni.

A szerb haderő, mely körülbelül 250.000 emberből állott, négy hadseregbe volt osztva. A keleti határon és a Vardar völgyében álló 2. hadsereg, Stepanovic tábornok vezetése alatt, 4 hadosztályból állott, zömével Nis környékén, szárnybiztosító csoportokkal a Timok forrásvidékén, Knjazevacnál és Kumanovótól keletre. A Vojkovic tábornok parancsnoksága alatt álló 4. hadsereg a Timok alsó folyása és a Duna mentén Ramig terjedő határszakaszt biztosította. Ram és Szemendria között, a Morava völgyében, állott Misić tábornok 1. hadserege. A Belgrádtól nyugatra eső és a drinamenti határt a 3. hadsereg őrizte Jurisic tábornok vezetése alatt. A 3. és az 1. hadsereg 6 hadosztállyal rendelkezett és ezzel kellett a Visegradtól Ramig terjedő hosszú határt biztosítani.

Mint általános tartalék Palancánál 3 hadosztály (2 gyalog és 1 lovas) állott a felsőbb parancsnokság rendelkezésére.

A szerb hadvezetőség akkor, amidőn már nyilvánvaló

volt, hogy Bulgária nem hajlandó az entente-hoz csatlakozni, azt a javaslatot tette Párizsban, hogy megtámadja Bulgáriát, hogy a támadással a bolgárokat megelőzve, elhárítsa a keleti határait fenyegető veszedelmet. Az entente-hatalmak azonban ebbe nem egyeztek bele, mert még mindig remélték, hogy sikerül Bulgáriát visszatartani a központi hatalmakhoz való csatlakozástól. Anglia, Franciaország, Olasz- és Oroszország követei szeptember 14-én adták át azt a jegyzéküket, melyben a bolgár-szerb ellentét kiegyenlítésére tettek javaslatot. Minthogy azonban Bulgária semmi áron sem akart lemondani a Szerbia által az 1913. évi balkánháborúban Bulgáriától elragadott Macedóniáról, minden egyezkedés reménytelen volt. Így tehát a szerb hadvezetőség, a támadás megindításában megakadályozva, a keleti határ mentén épített védőállásokban várta a bolgárok támadását, bízva abban, hogy főtartalékával és esetleg a Duna—Száva—Drina vonaláról elvonandó erővel, sikerül a bolgárokat addig feltartóztatnia, amíg az entente keleti hadserege Szalonikiból elindulhat és a Vardar mentén előnyomulva meghozza a támogatást.

Az entente-hatalmak látva azt, hogy Bulgáriát nem sikerül a hozzájuk való csatlakozásra bírni, mindent elkövettek, hogy a bolgár támadás ellensúlyozására Görögországot nyerjék meg Szerbia támogatójául. Az akkori görög miniszterelnök, Venizelos, szívvel lélekkel entente-párti volt és csak Konstantin görög király ellenállásán akadt meg az entente terve. Konstantin király, ki Vilmos német császárnak sógora volt, semmi áron sem akart kilépni a semlegeségből s ha már országának fekvése és gazdasági helyzete következtében nem is csatlakozhatott a központi hatalmakhoz, mert teljesen ki volt szolgáltatva Anglia, Francia- és Olaszország tengeri haderejének, az entente-hoz való csatlakozásra és sógora elleni támadásra se volt hajlandó. Inkább semleges akart maradni, nem akarta országát, mely amúgyis gazdasági nehézségekkel küzdött és a győztes 1912/13. évi Balkánháború sebeit még teljesen nem heverte ki, egy újabb, kétes sikerű háborúba belevinni, amelyből Görögországnak sok haszna amúgy se lenne. Hadseregét szeptember 23-án, Bulgáriával egyidőleg mozgósította, azzal a szándékkal, hogy az entente-nak Szalonikiban tervbevetett partraszállását megakadályozza. A Dardenellák elleni entente-hadműveletek alatt ugyan kénytelen volt túrni azt, hogy a semleges görög szigeteket használják fel hadtápterületül az ott partraszállított keleti entente-hadsereg számára. Az entente-csapatoknak görög területen való átvonulását azonban nem volt ekkor még hajlandó tétlenül nézni.

Az entente nem sokat törődött a görög mozgósítással és Görögország semlegességével. Németországnak a semleges Belgiumba való betörését brutalitásnak és a nemzetközi jog lábbaltiprásának nevezve, Anglia hadatizent Németországnak. Most azonban, amidőn a saját érdekéről volt szó, maga is elkövette ugyanazt a lépést, melyet Németország esetében kárhoztatott és az erősebb jogán egyszerűen semmibe véve Görögország tiltakozását, október 5-én megkezdte a csapatok kirakását Szalonikiben. A Sarail francia tábornok parancsnoksága alá rendelt keleti hadseregnek az lett volna a hivatása, hogy a bolgárokat déli irányból megtámadja, a szerbek segítségére siessen. A Dél-Magyarországban folyó csapatösszevonások nem maradtak az entente előtt titokban. Kítünő kémszervezetével megállapította, hogy a Duna-Száva vonalára csapatokat szállítanak, azt azonban már az entente főhadvezetősége se hitte, hogy ott komoly támadás készül. A csapatösszevonást tüntetésnek vette. Ezért a keleti hadsereg egyelőre csak 5 hadosztályt kapott, ezt is elegendőnek vélték Szerbia támogatására a bolgárok támadásával szemben. A görög haderőt ugyan Szaloniki környékén vonták össze, de ez tétlenül nézte a franciák és angolok partraszállását. Ez a tétlenség érthető: Venizelos görög miniszterelnök és az ország jó nagy része entente-párti volt. Ezért a görög kormány tiltakozását egyáltalában nem vették figyelembe és úgy rendezkedtek be a semleges, görög Szalonikiben, mintha az nem is görög terület, hanem saját országuk része lett volna.

A szerb hadvezetőség az északi és a nyugati határért nem aggódott, ott nagyobb ellenséges erők támadásával nem számolt, annál inkább bízott abban, hogy a bolgárokkal szemben meg tudja óvni cselekvőszabadságát, mert a Duna és a Száva mentén, minden esetleg tekintetbe jöhető átkelési helynél, a szerb parton jól berendezett erődítményeket épített. Így Ramnál, Vk. Gradistenél, Szendrőnél, Belgrádnál, Pozarevácnál; délebbre pedig Arangjelovac, Palanca, vonalában védőállásokat rendezett be.

Ausztria-Magyarország és Németország támadásrakészülése s a Mackensen seregszert felvonulása, annyira leplezetten történt, hogy a szerb főparancsnokság közvetlenül Mackensen támadásának megindulása előtt elrendelte, hogy a Duna-vonalról erősítések menjenek Nishez. Ezen intézkedést azonban már nem lehetett végrehajtani, mert Mackensen ágyúi a Duna, Száva és a Drina mentén megszólaltak. A támadás északon megindult. Az 1915 október 6-i kölsönös helyzet az 1. vázlaton látható.

Megjegyzések.

Mint hogy a központi hatalmak végleg le akartak számolni Szerbiával, hogy Törökországgal a szárazföldi összeköttetést egyszer és mindenkorra megteremtsék: akkora haderőt állítottak csatasorba Dél-Magyarországon, hogy az, a bolgárok segítségével, a hatalmas folyamakadályokon át is eredménnyel támadhatott. A 3. és a 11. hadseregben összesen $13\frac{1}{2}$ hadosztályt vonlattak fel Szerbia ellen. Ekkora haderőt gyorsan és meglepően csakis oly területen lehet összevonni, ahová jó vasúti hálózat vezet. Ezért döntöttek a Duna- és a Száva-menti felvonulás mellett. Dél-Magyarországból a támadás csak bizonyos határszakaszokon jöhetett tekintetbe. Újmoldova alatt a Duna mélyen bevágott áttörési völgye nagyobb erők átkelése elé legyőzhetetlen akadályokat gördít, csupán Orsovánál lehet azt előkészíteni. Ezért a 3. és a 11. hadsereg támadásánál a Drina-Újmoldova közötti határszakasz jöhetett csak számításba. Az átkelési viszonyok az északi partról a délre az említett szakaszban általában kedvezőtlenek, mert a déli part mindenütt magasabb, mint az északi, amely a Száva és Duna árterülete miatt úgyszólván egész hosszában nedves; a folyók csak bizonyos pontokon közelíthetők meg. A megfigyelés az északi partról nehéz, ezzel ellentétben a déli part magaslati vonulatairól messzenyíló kilátás van a Száva- és a Duna-menti síkságra.

Harcászati szempontokat tekintve, az átkelésre a legalkalmasabb az Újmoldova-Szemendria közötti szakasz, a legkedvezőtlenebb pedig a Szemendria-Obrenovac közötti.

A 11. hadsereg tehát tényleg az átkelésre legalkalmasabb szakaszba került, a 3. hadsereg viszont a legnehezebbe. Amint később látni fogjuk, a 11. hadsereg átkelése símán, nagyobb áldozatok nélkül történt, addig a 3. hadseregnek csak nagy áldozatok és véres harcok árán sikerült az átkelés. A Belgrádnál való átkelés a legnehezebb feladat volt, melyet csapataink a világháborúban egyáltalában megoldottak, de ha azt az elvet tartjuk szem előtt, hogy a vezetésnek egy hadműveletnél mindig azt az utat és megoldást kell választania, amely a legkevesebb kockázattal és áldozattal jár, a támadást lehetőleg ott kell végrehajtani, ahol az ellenség ellenálló ereje valószínűleg a leggyengébb; akkor jogosan vehetjük fel azt a kérdést, hogy miért választották a 3. hadsereg átkelő helyéül Belgrád környékét, miért nem támadott az is a Szemendria—Újmoldovai szakaszban, vagy esetleg Šabacnál? Azt hiszem nem tévedek, ha azt állítom, hogy a főindítók az volt, hogy a Szerbia elleni támadást a szerb főváros elfoglalásával akartuk kezdeni. A 11. és a 3. hadsereg között a közvetlen érintkezés így se volt meg. Belgrád és Temessziget

között mintegy 50 km térköz van. A két hadsereg együttműködése és egymásnak támogatása amúgy is csak később, a dél felé való előnyomulás alatt vált lehetővé. A Šabac-obrenovaci Szávaszakaszon át való támadás műszakilag talán nehezebben lett volna előkészíthető, de valószínű, hogy kevesebb áldozattal járt volna, mint Belgrád megtámadása.

Intézkedések az átkelésre.

A Mackensen seregcsoportparancsnokság szeptember 26-án adta ki intézkedéseit. Ezek szerint a 3. hadseregnek egy hadtesttel Belgrádnál, egy másikkal attól közvetlenül nyugatra kellett a Dunán, illetve a Száván átkelnie, mialatt egy hadtestet Kupinovo és Boljevcinél kellett a Száván átküldenie, hogy a Kolubarától nyugatra levő ellenséget lekösse. Az ellenség figyelmének elterelésére a Száva-Drina szöglettel átellenben álló erőknek, a főátkelést egy nappal megelőzve, kellett támadniok és pedig a 62. hadosztálynak Visegradtól Uzice felé, a Streith tábornok parancsnoksága alatt álló népfelkelő zászlóaljoknak Bjeljinánál; Sorsich altábornagy csoportjának pedig Jaraknál kellett tüntetnie. Az átkelés után a 3. hadseregnek balszárnyával Arangjelovacon át kellett előnyomulnia Kragujevac felé és lehetőleg sok ellenséget kellett lekötnie.

A 11. német hadsereg arra kapott parancsot, hogy egy hadtesttel Ramnál, egy hadtesttel a Temesszigeten át, harmadik hadtestével pedig Szemendriánál keljen át a Dunán és azután a Morava völgye mentén folytassa támadását déli irányban. Fülöpp ezredes dandárának a támadást egy nappal megelőzve, Orsovánál kellett tüntetnie. A Bojadjev parancsnoksága alatt álló 1. bolgár hadseregnek okt. 10-én, tehát négy nappal a Mackensen seregcsoport általános megindulása után, kellett a nyugati bolgár határt átlépve, Zajecar-Pirot vonalán át Paracin-Nis irányában támadnia, zömével Nis felé. Jobb szárnyoszlopának Negotinon át kellett támadnia, hogy az Orsovánál támadó Fülöpp-dandárral együttműködve, egyrészt a kapcsolatot fenntartsa az 1. bolgár- és a 11. német hadsereg között, másrészt a Duna és a Timok közötti hegyvidéket az ellenségtől megtisztítva, szabaddá tegye a dunai utat a Bulgáriának és Törökországnak szánt hadiszállítmányok számára.

A Mackensen seregcsoportparancsnokság az ellenség helyzetét nagyjában eléggé ismerte. Kémjelentések és repülőfelderítés alapján a szerb erők csoportosítását a következőképen tudta: hét gyaloghadosztály a Duna-Száva-Drina mentén, ebből egy hadosztály Szemendria-Kostolac, három hadosztály

Grocka-Belgrád-Obrenovac (Kolubara torkolat) és végül három hadosztály Šabac-Loznica-Krupani-Valjevo területén.

A bolgárokkal szemben két hadosztályt állapítottak meg és tudták azt is, hogy Palancánál, mint főtartalék, két gyalog és egy lovashadosztály áll. Visegraddal és Orsovával szemben gyengébb erőket sejtettek. A szerb haderő csoportosítása nagyban tényleg ez volt, mindössze annyiban tévedett a hírszerzés, hogy a bolgárokkal szemben nem két, hanem négy szerb hadosztály állott, a Duna-Timok közötti területen pedig az egész 4. szerb hadsereg.

A 3. hadsereg átkelése a Dunán.

Kövess gyalogsági tábornok szeptember 27-én vette át a 3. hadsereg vezetését Ujvidéken. Itt kapta meg 28-án Mackensennek a Dunán való átkelésre vonatkozó parancsát, mely szerint a 3. hadseregnek mindenekelőtt a Belgrádnál levő szerb erőket kellett megvernie, hogy azután, tovább folytatva az előnyomulást, támogassa a 11. hadsereg átkelését és támadását Szemendria-Kostolac és Ramnál, minthogy a döntő támadásra a 11. hadsereg volt hivatva.

Az átkelést a 3. hadseregnek úgy kellett végrehajtania, hogy erős tüzérségi előkészítés után a VIII. osztrák-magyar hadtesttel és a XXXI. német tartalék hadtesttel, melyeknek összesen öt gyaloghadosztálya volt, a Dunán és a Száván átkelve, Petkovo brdo \triangle 208 (Kuczevactól 1 km-re d. ny.-ra) Avala \triangle 565, Vk. Kamen \triangle 263, Lipovica \diamond 265 magaslát Ritopek vonalát kellett elfoglalnia.

A hadseregpáncsnokságnak Belgrádnál egy, valamennyi fegyvernem számára alkalmas, hidat kellett veretnie és egy másik hidat a Nagy Cigányszigetnél.

Az átkelés napja egyelőre még nem volt megállapítva, a seregcsoportparancsnokság erre nézve csak annyit közölt, hogy a hadművelet valószínűleg október 5-én, vagy 6-án fognak megkezdődni.

Az átkelési viszonyok jellemzése Belgrádnál.

Ott, ahol a 3. hadsereg két hadtestének kellett átkelnie, a Duna legkeskenyebb helyén is 600 m széles, a Száva is eléri a 3—500 métert. Igen hátrányos a támadóra nézve, hogy a folyampartokat a szerb oldalon magaslátok kísérik, amelyek 100—200 méterrel emelkednek az északi part fölé. A Banovo brdo 206 \triangle , Topcidersco brdo 167 \triangle , Vk Vracar \triangle 249, Mili-cevo brdo \triangle 287, magaslátokról az északi partot igen jól lehet figyelni és ezek a dombok a tüzérségi tűzvezetés szem-

pontjából különösen előnyösek voltak. Az erősen tagozott terep nemcsak a gyalogság harcát könnyítette meg, hanem a szerb tűzéréség kitünően fedett állásokból foghatta oldalozó- és kereszttűzbe az átkelő- és a valószínű gyülekező helyeket. Odább dél felé pedig az Avala 565 Δ és az ehhez csatlakozó Petrov grob 337 Δ , Vk. Kamen Δ 263, Mostine Δ 300 magaslatokon előnyösen lehet késleltetni a már átkelt ellenség előnyomulását. A Zimony-belgrádi vasúti híd fel volt robbantva és innen kezdve a duna déli partja meredeken emelkedik, a Kalimegdan várfalai néhol a Duna tükreknél állanak. A folyamparton lefelé menve, a vasúti töltés igen jó védőállásul szolgálhatott a legelső szerb vonalak számára. A Kalimegdán alatt a part némileg ellaposodik és helyenkint nagyon mocsaras és bozótos. A vasúti töltésnél már kezdődik a város, melynek épületeiről a vasúti töltést tűzben lehet tartani.

Az innesső parton a Száva védőgátjait, a Szerbiából való kivonulás után, több helyen felrobbantották és a kiáradt vizet még teljesen levezetni nem sikerült, ezért a Szávát gyalogosan nem lehetett mindenütt megközelíteni. A lecsapoló munkálatokat hátráltatta a Duna és a Száva magas vízállása is. A Dunát csak az újborecai pénzügyőrház alatt kíséri egy keskeny ligetsáv, különben a terep teljesen nyílt, nedves rétság. A Zimony alatt levő Duna-szigetek közül a Nagy hadiszigeten nincsenek fák, a Červenka és a Kozara ugyan bokros és a csapatok mozgását eltakarja, de semmi fedezéket se nyújt. A Kis Cigányszigetet ritkás erdő, a Nagy Cigányszigetet, mely a szerbek birtokában volt, részben magasabb, erdős ligetek borították.

A szerbek a folyampartokon és a birtokukban levő Nagy Cigányszigeten jól berendezett védőállásokat építettek. A felderítés eredménye alapján a hadseregparancsnokság a szerb erődítményekről a következőket tudta (2. vázlat).

A Száva és a Duna partján, továbbá a vasúti töltés mentén egy csaknem összefüggő, harántgátakkal ellátott, lövészárók húzódott, mely előtt a drótakadály részben a víz alá volt rejtve. A felrobbantott vasúti híd két oldalán és a Nagy Cigányszigeten, az első vonal mögött mintegy 500 m-re, a második állás húzódott. A Banovo brdon a Kalimegdanon és a Vk. Vracaron erős támaszpontok voltak berendezve, melyek a folyamok partján épített állásokat oldalazták. A város belsejében a laktanyákat is védelemre rendezték be. A várostól délre és délnyugatra, a Banovo brdo-Zeleno brdo- a Milicevo brdo vonalában voltak erődítmények, melyekben a város elvesztése esetén a szerb csapatok még mindig megvethették a lábukat.

A szerbek ütegállásait csak részben tudtuk megállapítani, olyan jól elrejtették őket. Ezek, noha az átkelés előtt több-
 ízben lőttük a szerb állásokat, nem tüzeltek; nem akarták
 magukat túlkorán elárulni. A vázlaton feltüntetett ütegállá-
 sokat a felderítés megállapította. Ezekben, részben kazema-
 tában levő, tábori lövegek állottak. Hat ütegállásban 12—15
 cm hajtóágyú, kettőben pedig nehéz táboriágyú voltak.

Belgrádot egy kombinált szerb hadosztály tartotta meg-
 szállva (20 zászlóalj) Zivkovic tábornok parancsnoksága alatt.
 A csapatok felszerelése teljes és a modern követelményeknek
 megfelelő volt. Jól kiképzett, edzett harcosokból állott, akik
 helyzetüknek teljes tudatában voltak. A tüzérség nagyrészen
 francia és orosz löveganyaggal volt felszerelve, nehéz tüzér-
 ség is megfelelő számban állott Belgrád védőinek rendelkezé-
 sére.

Az átkelés előkészületei.

Miután a Szerbia elleni támadás eszméje már 1925 nya-
 rán felmerült, mindenekelőtt az átkelési viszonyokat állapí-
 tották meg a kiküldött vezérkari tisztekkel. Ezeknek jelentései
 egybehangzóan kifejtették, hogy *az átkelésre Belgrád kör-
 nyéke igen kedvezőtlen*, a támadás elé olyan nagy akadályok
 tornyosulnak, hogy ezeket csak nagy túlerővel és mindenek-
 előtt igen nagy tüzérségi támogatással lehet egyáltalában el-
 hárítani. Nagy tüzérségi fölény nélkül az átkelést megkísé-
 relni kockázatos és valószínűleg sikertelen vállalkozás lenne.

Az első szemrevételezt még a Terstyánszky lovassági tábor-
 nok vezetése alatt álló szakaszparancsnokság rendelte el s en-
 nek alapján tette meg a javaslatot a Dunán és Száván való
 átkelésre a hadseregfőparancsnokságnak. Az osztrák-magyar
 hadseregfőparancsnokság és a német legfelsőbb hadvezetőség
 ezt a javaslatot letárgyalta és elrendelte a 3. és 11. hadsereg
 felvonulását. A felvonulás alatt történt az átkelés részletes
 előkészítése, majd az időközben Temesvárra beérkezett
 Mackensen seregszerepvezetőparancsnokság újra megtárgyalta az
 átkelés részleteit a volt újvidéki csoportparancsnokság szak-
 embereivel és végleg megállapította a hadművelet alapvona-
 lait és kiadta az intézkedéseit, melyekben igen részletesen és
 behatóan szabályozta az átkelés részleteit is.

A felvonulás és az átkelőhelyek titokbantartása érdeké-
 ben, a Száva-Duna és Drina vonalát a leggondosabban lezár-
 ták és a biztosítást a felvonuló csapatok beérkezése után is ezek,
 az eddig is a határmentén álló népfölkelő csapatok látták el.
 Ezek biztosították az élen beérkező nehéz tüzérség és lővőszer-
 szállítását. Az ütegek közül azokat, melyeket rejtve lehetett

felállítani, azonnal állásba vitték. A gyalogságot a tűzéréség mögött szállították és a kirakást hátrább fekvő területen hajtották végre, általában olyan távol az átkelőhelyektől, hogy ott az utolsó éjjel egy menettel összevonhatók legyenek.

A parancsnokságok legelőbb érkeztek be, hogy idejük legyen a terepen is tájékozódni az átkelési viszonyok felől és megtehessék a szükséges előkészületeket.

A felvonulásra és az előkészületekre sok időt vesztegetni nem lehetett, mert október közepe után a Duna és Száva rendszerint meg szokott áradni. Ilyenkor megindul a délkeleti viharos szél a „Kossava“, mely olyan hullámverést szokott okozni, hogy még nagyobb hajók közlekedését is lehetetlenné teszi a Dunán és Száván egyaránt. Éppen erre való tekintettel sokkal előnyösebb lett volna, ha a hadműveleteket már szeptember második felében meg lehetett volna kezdeni. Az alapos előkészületek azonban mégis sok időt vettek igénybe, úgy hogy a felvonulást csak október első napjaiban lehetett befejezni.

A 3. hadseregparancsnokság Ujvidékre került. A cs. és kir. VIII. hadtest parancsnoksága Ópázuára: az 57. hadosztály Batajnica-Ugrinovci-Vojka-Ujpázua-Ujbanovci területén; az 59. hadosztály Ópázua-Újkarlovci-Szurduk-Belegis-St. Banovci területén; a hadtestvonat Krcedin-St. és Novi Slankamen területén vonult fel.

A német XXII. tartalékhadtest parancsnoksága Rumára, a 43. tartalékhadosztály Surcin-Karlovcic-Krnjesevci-Dobanovci; a 44. tartalékhadosztály Mihajleveci-Prhovo-Pecinci-Popinci Dn. Petrovici-Golubinci; a 26. német gyaloghadosztály Sibac-Budjanovci-Voganj-Ruma-Kraljevci-Dobrinci; a hadtestvonat Indija-Putinci-Irig-Maradik területén gyülekezett.

A XIX. hadtest, melynek parancsnokságát Tovarnikra irányították, a XXII. tartalékhadtesttől délnyugatra eső területre került.

A 3. hadseregparancsnokság támadó terve.

Mint láttuk, a 3. hadseregnek, a Mackensen csoportparancsnokság intézkedése szerint, két hadtesttel kellett Belgrádnál átkelnie, míg a harmadik hadtestet a Kolubara torkolata felett kellett a Száván átküldenie. A seregcsoportparancsnokság azt is elrendelte, hogy a rendelkezésre álló nehéz tűzéréséget is két csoportban kell felállítani, hogy a szomszédos hadtesteket az átkelésnél egyformán tudja támogatni. A gyalogsági támadás megkezdését úgy szabályozta, hogy annak közvetlenül követnie kell a tűzéréségi előkészítést, nehogy a védőnek ideje legyen állásainak megszállására és a tűzéréség

tüzében szenvedett veszteségek gyors pótlására. A támadást minden átkelőhelyen egyidőben kellett megindítani és az egyes csoportoknak tekintet nélkül a szomszédokra, feltartóztatlanul előre kellett törniök.

Az átkelőhelyek közelében élelem és lövészerraktárakat kellett berendezni, négy napi ellátmánnyal. Innen kellett fedezni az átkelt csapatok első szükségleteit mindaddig, míg az összeköttetésre a megépítendő hidak rendelkezésre nem állanak.

A felsorolt intézkedések alapján, a 3. hadseregparancsnokság elrendelte, hogy a VIII. osztrák-magyar hadtestnek a Kalimegdan alatt, a XXII. német tartalékhadtestnek a Kis- és a Nagy Cigányszigetnél kell átkelnie. Első elérendő vonalként Zarkovo-Dedinje 208 Δ — a Mokroluska és a Kumodraski patak egyesülése — V. k. Vracar 249 Δ vonalát jelölte meg, később a hadtestnek Petkovo brdo-Jajince-Strazara-Erino brdo-Klupe vonalát kellett elérnie. A két hadtest harcterületét az avalai műút választotta el egymástól, mely a VIII. hadtesté. A hadműveletet első napján a tüzérség a belövést végzi el; második nap délután rombolótűzet zúdít az átkelőhelyeken levő ellenséges állásokra és a megállapított ellenséges ütegekre. A harmadik napra virradó éj folyamán a könnyűtüzérség tűzben tartja az átkelőhelyeket, nehogy az ellenség kijavítsa állásait. A dunai hajóraj ezalatt megtisztítja a Dunát az aknáktól ott, ahol a VIII. hadtest át fog kelni. 2 óra 30 perckor az egész tüzérség működni kezd és tüzét a legnagyobb hevességig fokozza. Ennek a tüzérségi tűznek oltalma alatt történi a gyalogság áthajózása. Az első lépesőknek hajnali 3 órakor kell a tulsó parton lenniök. Az átkelés után a VIII. hadtest a felrobbantott vasúti híd alatt, a XXII. tartalékhadtest pedig a Nagy Cigányszigetnél, megkezdi a hadihíd építését.

Ámbár az átkelő csapatok támogatására igen erős tüzérség állott rendelkezésre, ennek mégis igen nehéz feladata volt, mert ennek a tűzértömegnek tüze is csak akkor lehetett hatásos és a támogatás csak akkor lehetett eredményes, ha az ellenség védőállásait és tüzérségét le tudja küzdeni, vagy legalább is lefoglalja. Ehhez azonban az ellenség védőállásainak és különösen a tűzérállásoknak pontos ismerete lett volna szükséges. A felderítést azonban egyrészt a széles, hatalmas folyamok akadályai, másrészt pedig az nehezítette meg, hogy az ellenséges gyalog- és tűzérállások igen jól voltak leplezve, különösen a szerb ütegek állásai voltak jól rejtve. A repülőkhöz többször végeztek felderítő repüléseket, hogy a már megállapított állásokat ellenőrizték és fényképfelvételek segítségével felfedezzék az újabb szerb állásokat, támaszpontokat és üte-

geket. A Zimonynál levő terephullámon figyelőtiszteket állítottak fel, akik az ellenséges lövegek felvillanásának különböző helyekről történt megfigyelésével igyekeztek pontosan megállapítani a szerb lövegállásokat. A repülő és a kémfelderítés alapján megállapított ellenséges védelmi berendezések pontos vázlatát minden ütegpárancsnok megkapta.

Különösen gondos és minden részletre kiterjedő, alapos előkészítést kívánt a tűzérállások megválasztása. és általában a tűzérség csoportosítása. A Szávától és a Dunától északra eső területen nagyon nehéz volt úgy elhelyezni a tűzérseget, hogy a lehető legnagyobb tűzhatást tudja kifejteni és úgy álljon, hogy idő előtt el ne árulja az átkelés előkészületeit. A messzehordó, nehézűzérsege felállítására a Zimony-surcini terephullám széle volt a legalkalmasabb. Minthogy azonban a szerb partról ezt is nagyon jól lehetett látni, gondosan ki kellett keresni azokat a mélyedéseket és teknőket, amelyekben az egyes ütegeket rejtve lehet felállítani. A községek kertjei is jó állásokat nyújtottak a tűzérsegeknek. A könnyűűzérsege felállítására a Száva védőgátja volt az egyedüli alkalmas hely. A Dunától keletre Borsca, Bárányos községek, továbbá Pancsova, az Ovca Δ 80 magaslattól délre eső területen és a borscai pénzügyőrlaktanya közelében lehetett tűzérseget felállítani. Hátrányos volt azonban, hogy ezek az állások a lövegek lövőtávolságának felső határán voltak és így a megfigyelés és a tűzhatás is bizonytalan volt. A megfigyelőszolgálat szervezése különös gondosságot követelt, mert csak azoknál az ütegeknél lehetett közeli megfigyelőhelyeket találni, melyek a községek mellett állottak. Az ütegek éjjel vonultak fel és állásaikat, a repülők felderítésének megakadályozására, azonnal burkolták.

A VIII. hadtest tűzérseget egységesen Ham tábornok vezette. A tűzérsege a következőképen volt csoportosítva.

1. A Dunától nyugatra levő tűzérszakaszban.

a) *Marienhofi tűzércsoport.*

1—15 M. 15 cm ágyúsütege

1—80 M. 15 cm ágyúsütege

1—15 M. 10 cm ágyúsütege

1—14 M. 15 cm tarackosütege

b) *Az 57. hadosztály tűzérsege* (a zimonyi pályaudvartól nyugatra. 2 táborig ágyús- és 2 tarackosütege).

2. Zimonyi tűzérszakaszban:

c) *Nehéz mozsárcsoport* Zimonytól nyugatra (4—30.5 cm mozsárütege).

d) *Nehéz ágyúcsoport* Zimonytól délre (3—80 M. 18 cm ágyúsüteg).

3. A Dunától keletre levő tüzérszakaszban:

e) *Pancsova melletti tüzércsoport.*

1—15 M. 15 cm tarackosüteg

1—99 M. 15 cm tarackosüteg

1—15 M. 10 cm ágyúsüteg

1—11 M. 30·5 cm mozsárüteg

f) *Báránostól délre levő tüzércsoportban:*

2—80 M. 12 cm ágyúsüteg

2—14 M. 15 cm tarackosüteg

g) *a Borcsától délre levő tüzércsoportban:*

1—14 M. 15 cm tarackosüteg

2 10 cm hegyi tarackosüteg

h) *az Új-Borcsánál a Dunaparton levő tüzércsoportban:*

5 táboriágyvús és 4 hegyiágyúsüteg.

Minden üteg állásában két-háromszoros alapjavadalmaszéri lövészert volt elhelyezve, Batajnicán volt a nagy lövészraktár és ezenkívül a folyóparton minden hadosztálynak volt kisebb raktára gyalog- és tüzér-lövészerttel.

Az egyes tüzércsoportok feladatát a hadseregpárcsnokság intézkedésében külön is megállapította. A zimonyi tüzérszakasznak a Kalimegdanon, a bárányosi és az ovcai csoportnak a Vk. Vracaron levő erődítményeket kellett leküzdenie. A vasúti töltésen és a folyamparton levő védőberendezéseket a két utóbbi tüzércsoportoknak és a Borcsánál levő nehéz tüzércsoportnak kellett megsemmisítenie. A Dunától nyugatra álló középnehéz ütegeknek az ellenséges ütegeket kellett leküzdeniök és ezzel tűzoltalmat nyújtaniök a nehéz tüzérség számára.

A könnyű ütegeknek és a messzehordó ágyúsütegeknek a szerb csapatok és a tüzérség eltolását kellett megakadályozniök, továbbá az ellenség figyelő- és összekötő-szolgálatát kellett zavarniök.

A pancsovai tüzércsoportnak feladata a Samar, Milicevo brdo, Lipar és Gradac hegyháton levő ellenséges ütegek leküzde volt, melyek különösen veszélyeztették az átkelést.

A tüzérség tüzterve szerint, 2 óra 30 perckor valamennyi ütegnak hatalmas tüzzel kellett elárasztni az ellenség állásait és védőberendezéseit. 10 perc mulva a tüzet 200 méterrel hátrább kellett vinni, 2 óra 50 perckor, tehát 10 perccel az átkelő csapatok kiköteése előtt, a nehéz tüzérségnek, mely szembe

tüzelt, még 300 méterrel hátrább kellett tüzet a második szerb állásra irányítania.

A parton lesállásban levő ütegeknek a gyalogság közvetlen támogatására kellett résen állniok és egyébként a tüzet csak napkeletkor volt szabad megkezdeniök.

A *műszaki előkészületek* szintén nagyon fontosak voltak, mert jórészt tőlük függött a támadás sikere. Igen fontos volt az, hogy mindjárt az első lépcsőben megfelelő erejű csapat kerüljön át a túlsó partra, amely az ellenség várható támadásaival szembe tud szállani és eredményesen ki is tud addig tartani, amíg újabb csapatok áthajózásával támogatásban nem részesülhet, ami a folyam szélességére való tekintettel csak hosszabb idő múlva, esetleg csak a sötétség beálltával, lehetséges.

A 3. hadseregnek az átkeléshez 17 útaszszázad és 50 hadihídoszlop állott rendelkezésére; a 11. hadsereg műszaki csapatait és anyagát 3 útaszszázaddal, 6 hadihídkészlettel és 150 pontonrésszel egészítették ki. Az átkelés után megépítendő hidak anyaga is készen állott, és pedig: egy nehéz hadihíd a Száva áthidalására, egy nehéz híd hétrészü vashajókkal, egy Herbert-híd úszó aljzatokkal és ezenkívül még egy uszályhíd a Duna áthidalására. A hídanyagon kívül az átkelés gyorsabb végrehajtására több gőzkomp és vizijárómű állott rendelkezésre.

A hídépítést 6 hidászszázadnak kellett elvégeznie.

A 3. hadseregnek a Dunától nyugatra történt felvonulásával azt a hitet akarták az ellenségben kelteni, hogy a hadsereg zöme a Száván fog átkelni és így akarták elterelni a figyelmet az átkelés tulajdonképeni helyétől, mely a Kalimegdantól keletre volt.

A csapatok vízreszállását a Reiher-sziget és a Kozaraszigetnél tervezték, a későbbi lépcsőknek pedig az új-boresai őrháznál kellett beszállaniok.

A VIII. hadtestnek az áthajózáshoz a következő anyag állott rendelkezésére:

192 pontonrész (à 10 ember) 12 hadihídoszlopból. 60 csónak (à 10 ember), 10 komp, néhány motoresónak, 16 gőzkomp, egy gőzös, 4 uszály, 15 kikötőhíd, 4 vontatógőzössel. A pontonokon és csónakokon egyszerre 2520 embert, egy-egy gőzkompon 2 zászlóalj, 2 tábori- vagy hegyiüteget, vagy 2 lovaszázadot lehetett áthajózni. A műszaki munkák és az áthajózás elvégzésére az $\frac{1}{3}$., a $\frac{3}{2}$., $\frac{5}{2}$., $\frac{1}{10}$. és $\frac{4}{10}$. utász-, továbbá a $\frac{7}{4}$., $\frac{7}{6}$. és $\frac{9}{8}$. árkászszázad volt hivatva.

Nyolc hadihídoszlop áthajózási anyagát október 6-ára virradó éjjel St. és Novi-Banovcától Zimonyba szállították; 4 oszlop pontonjait előbb ágakkal fedték be és azután a Rei-

her-sziget délkeleti csúcsán a ligetben rejtették el. Azután a Kozara-szigeten két útaszszázad a tűztámogató lépeső számára, a Kozara-sziget délnyugati és déli partja mentén fedezéket készített és a pontonokat elrejtette; Dunavac-on át egy lovagló bürüt, a Reiher- és a Kozara-sziget közötti Dunaágon pedig egy gyalogbürüt vert. Az idevezető út, mint oszlop-utat, a 75-ös magassági ponttól megjelölték, hogy éjjel a csapatok idetaláljanak.

1. vázlat.

Általános helyzet 1915 október 6-án.

A VIII. hadtest átkelését a dunai hajórajnak is támogatnia kellett. 4 monitor, 2 őrnaszád, 9 motorcsónak és 1 folyamaknász oszlop állott rendelkezésre. Ezenkívül még több gőzhajó is volt a flottilához beosztva.

A tűzérési előkészítés folyamán egy álmonitort kellett a Dunán lehorgonyozni, hogy magára vonja az ellenséges tűzéréség tüzeit. Az átkelésnél a flottilának a VIII. hadtest bal szárnyát kellett támogatnia.

Különös gonddal építették meg a fávbeszélő hálózatot, külön a tűzéréség és külön a gyalogság harcvezetése számára és gondoskodtak arról, hogy az északi folyampartról is vezetni lehessen a már átkelt csapatokat. Mivel az átkelésnek még a teljes sötétségben kellett megindulnia, a tűzéréség számára a célok megvilágításáról és az ellenséges fényszórók működésének megbénításáról, különféle nagyságú fényszórók bőséges alkalmazásával kellett gondoskodni.

Az átkelés nagy nehézségeire való tekintettel, a végrehajtás részleteinek pontos szabályozásán kívül, a parancsnokokkal és az alsóbb vezetőkkel több ízben részletesen megvitatták a támadás lefolyásának tervét és azonkívül az 59. hadosztály csapatai külön gyakorlatokat végeztek a vízreszállásban és a kiszállásban. Az átkelés utánra el volt rendelve, hogy a 9. hegyidandárnak első lépcsőként átkelő három zászlóalja mindenekelőtt a vasúti töltésen fészkelje be magát és csak a következő három zászlóalj beérkezése után folytassa, a most már 6 zászlóalj erejű csoport, napfelkelte után az előnyomulást a városnak egy a Dunával párhuzamos utcájáig. A 18. hegyidandár beérkezése után még egy ugrást kell tenni előre. A város tulsó szegélyéig való előnyomulást innen csak a hadosztályparancsnokság parancsára kell folytatnia, a tűzéréség megfelelő támogatása mellett. A tűzéréség támogatásának lehetővé tétele céljából, a város kiemelkedő épületeire felvont zászlókkal kellett jelezni az elért vonalat. A gyalogság mögött az 59. hadosztály hegyitűzéréségét kellett áthajózni. Egy hegyi tarackosütegnek a Kalimegdánról kellett támogatnia a VIII. hadtesttől jobbra átkelő XXII. német tartalékhadtestet.

Az átkelés végrehajtása.

Események október 5-én és 6-án.

A szerbek az előkészítés egész ideje alatt teljesen nyugodtan viselkedtek, nem lehetett észrevenni, hogy a készülő támadásról már tudnának. 5-én délben kezdődött a tűzéréségi belövés, melyre az ellenséges tűzéréség alig válaszolt. 6-ára virradó éjjel 2 órakor, a Kozara-szigettel átellenben, lehorgonyozták az álmonitort. Az ellenség azonban erre se mozdult meg.

A VIII. hadtest a szerb tűzéréség magatartásából azt következtette, hogy az még teljesen működőképes és az átkelésnél erős ellenséges tűzéréségi tüzzel kell számolni.

Események a 7-ére virradó éjjelen.

Az 59. hadosztály csapatai 6-án hajnalban Stari Banovcira meneteltek, onnan délután 4 óra 30 perc és 5 óra között gözkompokon a Duna bal partjára szállították át őket és a 75-ös magaslat közelében táborbaszálltak. Két zászlóalj (74/III. és 84/IV.) a zimonyi gyakorlótér közelében szállítottak partra. A 9. hegyidandárnak a Reiher-szigetről, a 18. hegyidandárnak pedig az újborcsai őrháztól kellett az átkelést végrehajtania. Már teljes sötétségben, este 8 óra 30-kor, indult el a 9. hegyidandár a hajóraszállítás helyére, a Reiher-szigetre; a 19. hegyidandár 9 óra 30 perckor menetelt az újborcsai őrházhoz. Az 59. hadosztályparancsnokság álláspontja a Reiher-sziget északi csúcsán volt berendezve és ott 4 óra 30 perckor megkezdte működését.

Az átkelést az innessó partról támogató tüzlépcsőként, a Haustein népfölkelő dandár két századát 6-án este Zimonyból csónakon a Nagy hadiszigetre szállították. Két másik század a Kalimegdannal átellenben, a felrobbantott vasúti híd alatt, a Szávaparton foglalt állást. A Kozara-sziget déli és délnyugati szélén, továbbá a Dunaparton az újborcsai őrháztól lefelé, a tüzlépcsőt az ott átkelő dandárok rendelték ki. A támadótervek szerint a VIII. hadtestnek a Kalimegdan és a vágóhíd közötti szakaszon kellett partraszállania, melynek azonban mintegy 2—300 lépés széles részét elsüllyesztett hajók és uszályok zárták el, úgyhogy a támadó csapatok egy részének az akadály felett csak mintegy 800 lépés, alatta pedig körülbelül 500 lépés széles partrészletet lehetett a kikötésnél felhasználnia.

A készenlétbehelyezés.

A 74/III. és a 84/IV. zászlóalj (lovak nélkül) 128 ponton (8 oszlop pontonjai) és 30 csónak az $\frac{1}{10}$. és $\frac{1}{2}$. utászszázaddal — melyeket a $\frac{7}{6}$. árkászsorozat egyik felével megerősítettek — Zimonyban 7-én 1 óra 30 perckor a Radetzky-rakodónál hajóraszállításra készen állott. Az indulás 2 óra 10 percre volt elrendelve; a 74/III. zászlóaljnak a hadiszigettől északra, a 84/IV. zászlóaljnak attól délre kellett haladnia az ellenséges part felé. A 74/III. zászlóaljnak irányul a Nebojse-torony volt adva (a Nagy hadisziget déli csúcsával átellenben), a 84/IV. zászlóaljnak pedig bal szárnyával a szerb part mentén elsüllyesztett hajóknál kellett partra szállania.

64 pontot és 10 kompot, a $\frac{3}{2}$., $\frac{5}{2}$. és $\frac{4}{10}$. utászszázaddal, október 6-án 9 órakor délután a Reiher-sziget (Cervenka) délkeleti végénél állítottak fel. Ezek szállították át 6-án este 11 órakor a 49/III. zászlóaljat a Kozara-sziget déli csúcsára, hogy ott mint tüzlépcső foglaljon állást. Ugyanezeknek a

pontonoknak és kompoknak kellett 2 óra 45 perckor, a 87/IV. zászlóaljat felvéve, a Reiher-szigettől elindulniok.

A partraszállás után a 74/III. zászlóaljat szállító járóműveknek a Kozara-szigethez kellett visszatérniök, hogy onnan a 49/III. zászlóaljat szintén átszállítsák. A többi járóműveknek ezalatt az újborscai órházhoz kellett kerülniök, hogy a 12/IV., 31/III. és a 60/II. zászlóaljat, továbbá a 3., 26. és a 15. vadászzászlóaljat is átszállítsák. Ezek közül a 12/IV. zászlóalj az újborscai órház alatt mint tüzlépcső volt felállítva.

Az 57. hadosztály október 6-án Novi Banovcira menetelt. Október 7-én a 6. hegyidandárnak Stari Banovcin a gőzkompokra szállva kellett várnia a hadtest további parancsait. A 2. hegyidandár viszont, indulásra készen, Novi Banovcin várta a parancsokat. A hadtest tartalékát a Haustein népfelkelő dandár alkotta Zimonyban.

A folyamnak az aknáktól való megtisztítását részben a 6-ára virradó éjjelen, részben pedig közvetlenül az át-hajózás megindulása előtt végezték el.

Október 7-én hajnali 2 óra 30 perckor hatalmas tűzorkán söpörte végig a szerbeknek a Száva- és a Dunaparton levő erődítményeit, mindent teljes elpusztítással fenyegetve. A rettenetesnek látszó tűzértségi tűz szemtanúiban az a vélemény alakult ki, hogy ez a hatalmas, pusztító tűz el fogja seperni az ellenséges állásokat, akadályostul és védőcsapatostul együtt. Tíz perc múlva a tűzértség a parti erődítményekről hátrább vitte tüzét; ugyanekkor megkezdtek a fényszórók is működésüket és reávilágítottak a kikötőhelyekre, hogy a támadó csapatok betarthassák a számukra kijelölt irányt és a sötétségben el ne tévelyegjenek. Mindenki feszült figyelemmel várta a további fejleményeket, mert a támadóterv szerint a partraszállásnak 2 óra 50 perckor kellett megkezdődnie. Már elmúlt a kitűzött idő és még mindig semmi sem jelezte, hogy mieink partraszállottak volna; a szerb part teljes némaságban sötétlett, majd világosodni kezdett. Tűzértségünk tüze több épületet felgyújtott és ezeknek egyre fokozódó lángja majdnem nappali fénnel árasztotta el a Duna és Száva eddig sötéten hömpölygő hullámain. A tűzértség tüze is fokozatosan gyengült, nemsokára teljesen elült a lövegek bömbölése és néma csend borult a tűzfénytől világos partokra, csak a fényszórók sugárkévei cikáztak ide-oda. A helyzet már megpattanásig feszült, amidőn végre reggel 4 órakor megjelentek a Duna vizén az emberekkel megterakott pontonrajok, melyek lassan közeledtek a szerb part-hoz. A szerbeknek nem volt szükségük fényszórókra, az égő házak lángja úgy megvilágította a környéket, hogy minden

pontont tisztán ki lehetett venni. A pontonok felbukkanása után néhány perc múlva megelevenedett az eddigi síri csendben terpeszkedő ellenséges part; a védők tűzérsege és géppuskái megkezdték munkájukat és halálhozó tüzrel árasztották el a zsúfoltan megrakott pontonokat.

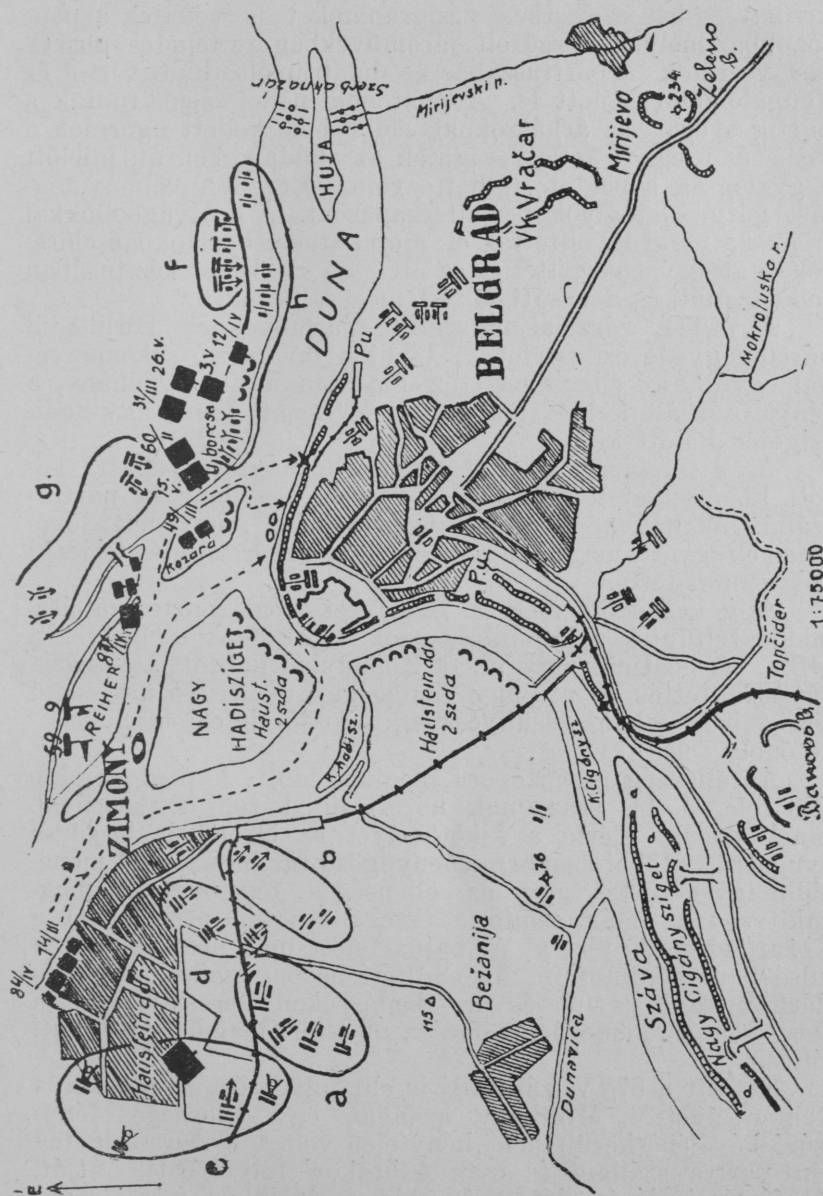
Az ellenség az alatt az idő alatt, amely a kábító és öt mozdulatlanságra kényszerítő pergőtűz megszűnése óta eltelt, magához tért és tartalékait összegyűjtötte, gyalogsága újra megszállotta fedezékeit a Dunaparton és a vasúti töltésen; a tűzérsege felállította az átkelés meggátlására kijelölt lövegeket, melyek eddig rejtve voltak, a rejtkehelyeiről előrehozott gépfegyverek és aknavetők tüzelésre készen várták a támadó közeledését. Midőn ez a nappali fényben és megvilágításban teljesen jól láthatóan, néhány száz lépés távolságban a Kalimegdan előtt lefelé úszott, a partról és a magaslatról a pusztulás zúdult reá.

A 74/III. zászlóalj evezett most a tomboló golyózápor közepette a kijelölt kikötőhely felé. Már az elindulást előre nem látott körülmények késleltették. 2 óra 10 perc helyett 2 óra 30 perckor hagyta el a zimonyi Radetzky-rakodót. Ez a 20 perces késés nem lett volna még számottevő, de a víz-állás majdnem egy teljes órával meghosszabbította a menet-időt. Mindebből körülbelül 1½ óras késedelem származott, amely idő több volt az elégnél is arra, hogy az ellenség megtehesse a szükséges ellenintézkedéseket.

A rendelkezésre álló szállítóeszközökön még két zászlóaljat se lehetett egyszerre elindítani. Ezért Mettelet alvezredes parancsnoksága alatt, csak a 74/III. teljes zászlóaljat és a 84/IV. zászlóaljnak másfél századát rakták hajóra.

Dacára a 74/III. zászlóalj pontonoszlopára zúdított gyilkos tűznek, mely alatt több hármas pontont tűzérsegi telitalálat ért, és rakományával együtt elsüllyesztett, míg más pontonok szállítmányát a tűzérsegi, gyalogsági és géppuskatűz úgy megtedelte, hogy a pontonokat halottakkal és sebesültekkel tele sodorta lefelé az ár: a többi járómű rettenthetetlen bátorsággal folytatta útját tovább. Hogy a tűzérsege tüzeből minél előbb kijusson;² a pontonok minél előbb a Kalimegdan magaslat holt terébe igyekeztek kerülni. Ennek következtében néhány ponton, egy félszázaddal, még a jobb szárny számára megjelölt pont előtt, t. i. a Nebojse-toronytól nyugatra, ért partot. A pontonok zöme azonban a 74/III. zászlóalj számára kijelölt partszakasz felé, az említett toronyból alább eső rész felé, evezett.

² Egy-egy ellenséges üteg tüzelt a Kalimegdan alsó és felső részéből.

1. 1:75000
2. vázlat.
A VIII. hadtest helyzete 1915 október 7-én, 2h 30'-kor.

Bár igazán csak most árasztotta el őket a partról a gyilkos tűz — mert nemcsak gyalogság és a géppuskák tüzeltek a közvetlen közelből, hanem négy nagy aknavető is löni

kezdettt — bár a szerbek kézigránátokat is vetettek a pontonokba, melyek a zsúfolt jároművekben rettenetes pusztítást végeztek: a partraszállás csodálatraméltó hidegvérrel és nyugalommal zajlott le. A pontonok néhol nem tudtak a partig evezni; az árkászoknak előbb bele kellett ugorniok a vízbe és utcákat kellett vágniok az akadályokon át, mielőtt a gyalogság a partot elérhette volna. Erre a továbbnyomulást gátló akadályokat baltacsapásokkal, drótvágóollókkal és puskatussal távolították el; a csapatok csoportokban előrerohantak a vasúti töltésig, az ott levő szerbeket kézitusában felkoncolták és a vasúti töltést megszállták.

A 74/III. zászlóaljat szállító járműveknek körülbelül háromnegyede ért partot. A többiek javarésze, rakományával együtt, az ellenséges tűz áldozata lett. Egynéhány, a fényszórók által elvakítva, irányt tévesztett és a Nagy hadiszigeten kötött ki.

Az a félszázad, mely a Nebojse-toronytól nyugatra kötött ki, elszigetelt helyzete következtében már a partraszállás alkalmával igen nagy veszteségeket szenvedett; lövésze elfogyott, majd túlerejű ellenség bekerítette és teljesen megsemmisítette.

Alig kezdődött meg a 74/III. zászlóalj partraszállása, midőn feltűntek a láthatáron azok a pontonok is, melyek a 84/IV. zászlóaljnak ugyancsak Zimonyból indított 1½ századát szállították és a Nagy hadisziget és a Kozára-sziget között haladtak az elsüllyesztett hajóktól lefelé kijelölt kikötőhely felé.

Az ellenség golyózápóra megkezdődött. A pontonoszlop első fele, a 14. századnak körülbelül három szakaszával, ennek dacára elérte a kikötőhelyet az elrombolt hajóktól nyugatra, a többi azonban a lenyűgöző tűz hatása elől menekülni igyekezett, vagy az ellenséges fényszóróktól megvakítva (azt már pontosan megállapítani nem lehet) a Kozára-szigetre tért ki és hajnal előtt már nem lehetett a tulsó partra elindítani. Az említett három szakasz azonban elérte a szerb partot és az akadályokon keresztülörve, a heves arc- és oldalozó tűz dacára utat tört magának a vasúti töltésig.³

Ezalatt a 87/IV. zászlóalj is elindult 2 óra 45 perckor a Reiher-szigetről. Minthogy azonban egy ellenséges fényszóró kévéjébe került bele, kénytelen volt a Kozára-szigeten újra partra szállani és csak 4 órakor folytathatta útját. E zászlóaljnak átkelése már sokkal símban ment. Egyrészt az ellenség figyelmét teljesen lekötötték a már átkelt

³ Die Eroberung von Belgrad 1915. Österreich-Ungarische Kriegsberichte. 7. füzet 34., 35. oldal.

74/III. zászlóalj csapatai, másrészt azonban a Duna a zászlóalj átkelőhelyén nem volt annyira megvilágítva; ezért a zászlóalj partraszállását a szerbek már csak az utolsó pillanatban vették észre. Az ellenséges akadályokat és fedezékeket a tűzérség tüze itt alaposan megrongálta. A zászlóalj veszteség nélkül ért partot 4 óra 30 perekor; azonnal megrohanta a vasúti töltésen levő ellenséges állásokat, 2 tisztet és 65 ember elfogott és a töltés mentén azonnal beásta magát. Éppilyen észrevétlenül sikerült a 87/IV. zászlóaljat átszállított pontonoknak az újborecai őrháznál a 15. vadászzászlóaljat is felvenniök, mely a szerb pénzügyőrháznál szállott partra. Virradatkor a 15-ös vadászok két százada már a vasúti töltésen van.

A pontonok ezalatt újra visszatérnek az újborecai őrházhoz; az utászok azonban a nehéz evezésben már teljesen kimerültek, ezért nem érkezhettek valamennyi ponton vissza az északi partra, hogy a 60/II. zászlóaljat is átszállíthassák. Csak a zászlóalj törzse és két százada indult el. A szerb tűzérség ugyan felfedezte áthajózás közben, tüze azonban úgyszólván hatástalan volt; a két század veszteség nélkül kötött ki a déli parton a kijelölt helyen. A zászlóalj másik két százada azonban már napvilágnál indult el. Ezeket a szerb tűzérség olyan heves tűzbe fogta, hogy az áthajózást be kellett szüntetni.

Még a Kozara-szigetről a 49/III. zászlóaljat kellett volna átszállítani, az evezőlegénység azonban már annyira ki volt fáradva, hogy a hadosztályparancsnokságnak le kellett mondani arról, hogy a Mettelet alezredes parancsnoksága alatt már átszállított csapatokat megerősítse.

Események október 7-én.⁴

A sötétség leple alatt áthajózott csapatok helyzete csak virradat után kezdett igazán nehéz lenni, mert a mintegy 4½ zászlóalj erejű csoportnak ki kellett egész napon át tartania a vasúti töltés mentén. Megerősítésről szó se lehetett, mert a pontonok javarésze megsérült, vagy az északi part mentén szét volt szóródva. Egyeseket az ár Pancsováig sodort le.

A 74/III. zászlóalj jobb oldala, a Nebojse-toronytól nyugatra partraszállott félszázad megsemmisítése következtében, nem volt biztosítva. Az ellenség meg is kísérelte, hogy a zászlóaljnak jobb szárnyát visszaszorítsa. A zászlóalj géppuskás-osztagának és egy, a Nebojse-torony közelében magát befészkelte kis osztagnak támogatásával azonban minden ellenséges előretörést sikerült visszavernie. Az újborecai

⁴ 3. vázlat.

tűzercsoport két hegyiütege is nagyszerűen támogatta a zászlóaljbat, úgyhogy egész nap ki tudott állásában tartani, bár nemcsak a szerb tűzérség, hanem a közeli házak padlásáról és az utcák torlaszai mögül reázduduló puskatűztől is sokat szenvedett.

A 74/III. zászlóaljhoz kelet felé csatlakozva állott a 84/IV. zászlóalj három szakasza, melyeknek előbb még hajóroncsok mögötti épületekben és földözékekben levő ellenséget kellett visszaszorítaniok. 5 óra 30 perckor itt 50 szerbet elfogtak és most már a töltés itt is a Mettelet alezredes kezében volt, a Nebojse-torony és a vízgyűjtő között.

A vízgyűjtőtől keletre, a vasúti kanyarulattig terjedő szakaszban, a 87/IV. zászlóalj rendezkedett be. Még a sötétség leple alatt sikerült harántgátakat is építenie, hogy a Vk. Vracar felől jövő ellenséges tűzérségi tűzzel szemben oltalmat nyerjen.

A legnehezebb volt a 87/IV. zászlóaljtól balra átkelt 15. vadászzászlóalj helyzete, mellyel szemben a szerbek a vasúti töltés déli oldalán néhány lépés távolságban állottak és úgy a Kalimegdanon, mint a Vk. Vracaron és a Milicevo brdo-n levő ellenséges ütegek tűzének úgyszólván teljesen védtelenül ki volt téve. A szerb gyalogságot ugyan sikerült a töltésről elűzni, még pedig úgy, hogy a vadászok a vasúti töltést átfúrva, oldalról megrohanták a tulsó oldalon levő szerbeket; a szerb tűzérseget azonban a VIII. hadtest tűzérsege se leküzdeni, se elhallgattatni nem tudta, mert az olyan ügyesen rejtette el a lövegeket, hogy a rossz megfigyelési viszonyok mellett a lövegélásokat felfedezni nem sikerült.

Csupán az hozott némi enyhülést a már-már összeroppanó átkelt csapatoknak, hogy a dunai hajóraj délután 3 órától a Nagy-Hadiszigetnél cirkálva, hatásosan lötte az ellenséges gyalogság állásait és önfeláldozóan magára vonta a szerb tűzérség tűzét. Ezalatt a „Körös“ monitort két súlyos találat is érte. A sötétség beálltával, midőn az ellenséges tűzérsege tüze is észrevehetően gyengült, a monitorok ismét elvonultak.

Az 59. hadosztályparancsnokságnak a Mettelet és Peter alezredes parancsnoksága alatt átkelt, mintegy 2500 főnyi csoport megerősítéséről le kellett mondania és a VIII. hadtestparancsnokság hozzájárulásával az áthajózás folytatását a sötétség beálltaig elhalasztotta. Addig a tulsó partra átkelt maroknyi csapat halálmegvetéssel kitartott és várta az erősítéseket, melyekre igen nagy szüksége volt, mert az egész nap szakadatlanul tartó tűzharc a lövészerkészletet csaknem teljesen felemésztette.

A XXII. tartalékhadtest átkelése.

A 3. hadsereghez tartozó XXII. német tartalékhadtestnek Belgrádot és az attól délnyugatra emelkedő magaslatokat, a Száván átkelve kellett megtámadnia és elfoglalnia. Az átkelés helyéül a hadtestnek a Nagy-Cigánysziget volt kijelölve, mely a szerbek birtokában volt. Ezek az északi szigetparton és a ligetek között, erős drótakadályok mögött várták a támadást. Október 6-án és a 7-ére virradó éjjelen a hadtest tüzérsége lőtte az ellenséges állásokat a Nagy-Cigányszigeten, a Száva jobbpartján, az ellenséges tüzérséget a Topcidersco brdo-n és a Banavo brdo Δ 206 magaslaton.

A gyalogság áthajózása 7-én hajnalban 2 óra 30-kor kezdődött. Előbb két gyalogszázad hajózott át a Kis-Cigányszigetre és itt 4 tisztet, 225 embert fogott el és 2 géppuskát zsákmányolt. Azután a pontonok elindultak az északi partról a Nagy-Cigányszigetre. Az átkelést a heves tüzérségi, gyalogsági és géppuskatűz nagyon megnehezítette. A jó célpontul szolgáló pontonoknak igen nagy része áldozatul esett az ellenség tűzének, de ennek dacára sikerült 6 gyalogszázadnak partraszállani a Nagy-Cigányszigeten. A szigetet megszállva tartó szerbek elkeseredetten védekeztek, de végül a németek mégis legyűrték őket és a 8000 lépés hosszú, 700—1000 lépés széles, szigetet megszállották.

Az áthajózást azonban nappal itt se lehetett tovább folytatni, mert a szerb tüzérség teljes erővel lőtte az átkelőhelyeket. A XXII. tartalékhadtest tüzérsége se tudta elhallgattatni a kitünően elrejtett ellenséges lövegeket, melyek a Banovo brdo-n s a Topcidersco brdo-n állottak. Az áthajózott 6 századnak a Nagy-Cigányszigeten ki kellett tartania.

Ezalatt a 208. gyalogezred egy zászlóaljja, a Nagy-Cigánysziget mellett elhajózva, a Száva déli partján kikötött és a part mentén beásta magát. A szerbek gyilkos tüzet zúdítottak a zászlóaljra, majd támadásra indultak; a zászlóalj azonban reménytelennek látszó helyzetében is minden támadást visszavert és kitarzott addig, míg a sötétség beálltával, 7-én estefelé, meg nem erősítették.

A XXII. tartalékhadtest harmadik hadosztálya (26.) Ostuznicánál tüntetett.

Események 8-ikára virradó éjjel és 8-án.⁵

Október 7-én délután 2 órakor adta ki az 59. hadosztályparancsnokság az intézkedéseket az átkelés folytatására.

⁵ 3. vázlat.

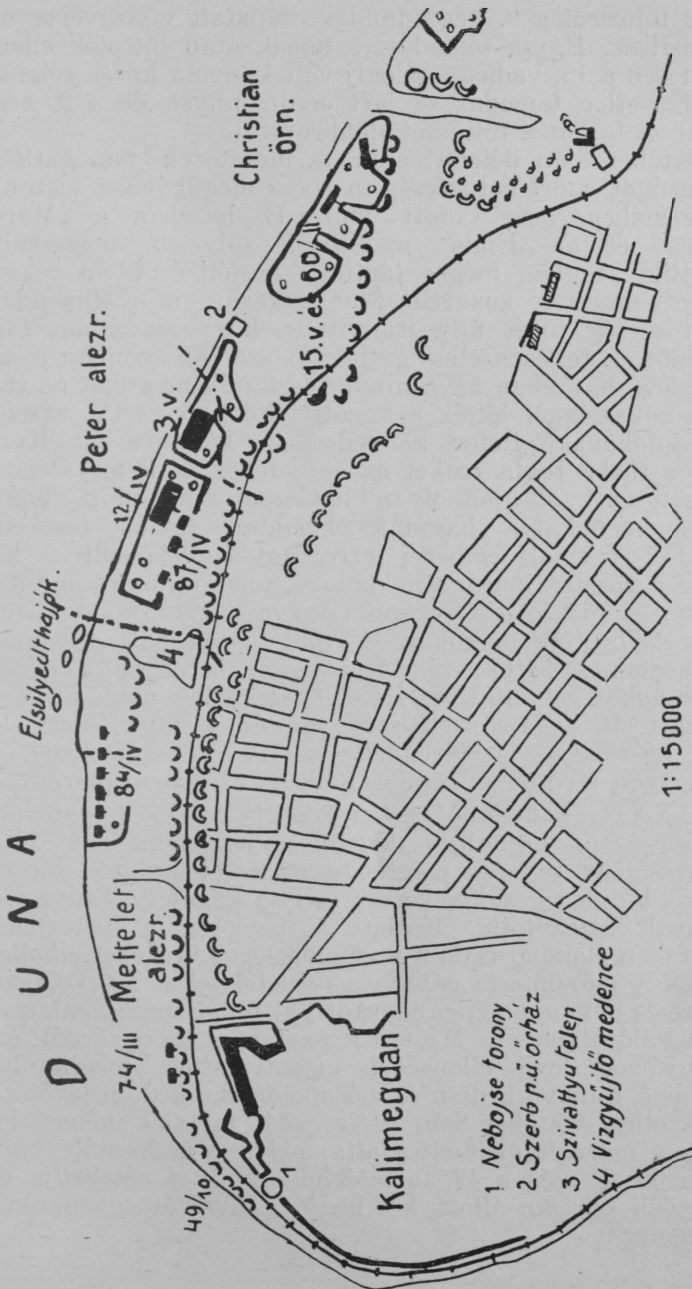
Eszerint 5 óra 30 perckor kell átszállítani a 60/II. zászlóaljnak még az északi parton levő részeit, azután a 84/IV. zászlóaljnak azokat a századaikat, melyek még Zimonyban maradtak volt vissza. Ezt követi a 12/IV. zászlóalj és a még át nem hajózott egyéb csapatok. A Nagy-Hadiszigetről a 74/III. és a 84/IV. zászlóaljnak odajutott részeit, továbbá a 49/III. zászlóaljat, az ott és a Kožara-szigetnél összegyűjtött pontonokon kell átszállítani.

Az áthajózást nagyon megnehezítette az, hogy az eredetileg rendelkezésre állott pontonoknak több mint kétharmada hiányzott. Vagy megsemmisült az ellenség tüzeiben, vagy szétszóródott; egy részük pedig a tulsó parton maradt, mert nem volt evezőlegénység, aki visszahozza. A Zimony—Belegis közötti Dunaszakaszból még sikerült ugyan néhány csónakot összeszedni, de ezeknek befogadóképessége se volt 400 főnél több. Ezért az átkelés Ujborcsától nagyon lassan haladt. A 60-asok csak 6 óra 40 perckor délután indultak el. Ezek 7 óra 15 perckor a tulsó partra értek, ahol Peter alezredes őket azonnal, a balszárnynon levő 15-ös vadászoktól balra, tűzvonalba rendelte. A 84/IV. zászlóalj részei este 9 órakor, a 12/IV. zászlóalj éjfél tájban érte csak el a tulsó partot. A 3. vadász zászlóaljnak két százada 3 órakor szállott ki a pontonokból. Ekkor azonban, az evezőlegénység kimerülése következtében, ismét pihenő kellett s így virradatig még csak a 3-as vadászok 1½ százada kelhetett át a Dunán.

A Nagyhadiszigetről és a Kožara-szigetről átszállítandó 49/III. zászlóaljból csak egy gyalogszázadot sikerült a szerb partra juttatni, a többinek vissza kellett maradnia, mert a szerbek olyan heves tüzzel árasztották el a víz tükkrét, hogy az áthajózásra gondolni se lehetett, de a pontonok sem tudtak idejére visszatérni a behajózási helyre. A 74-es és 84-es zászlóalj részeit átszállított pontonok pedig egyáltalában nem is tértek vissza.

A két éjjel folyamán átszállított 7¼ gyalogszászlóalj ugyan már elég tekintélyes erőt képviselt, de helyzetük ennek dacára is még mindig igen válságos volt, mert a kedvezőtlen megfigyelési viszonyok és legfőképen a tulsó parttal való telefonösszeköttetés hiánya miatt, saját tűzérsegiünk nem tudta támogatni a vasúti töltés mentén harcoló csapatokat. Folyamkából lerakása se sikerült és a fényjelzéssel vagy zászlókkal való tűzvezetés, az ellenség heves tüzelése folytán, lehetetlen volt.

A Duna vize ezalatt állandóan emelkedett s elöntötte a fedezékeket. A halálmegvetéssel küzdő csapatokat egyik oldalról az ellenség, a másik oldalról pedig a Duna árja fenyegette pusztulással. A szerbek ugyanis mindent elkövettek, hogy a

3. vázlat.

A helyzet 1915 október 8-án d. u. 2h-kor.

vasúti töltésről a 9. hegyidandár csapatait visszavetve megsemmisítsék. Egyik támadást a másik után intézték ellenük. Különösen a 15. vadászzászlóalj volt kitéve a heves rohamoknak. Egyetlen támadás se járt eredménnyel, de a 9. hegyidandár se tudott a töltésről előbbrejutni.

Október 8-án délelőtt csak a monitorok támogatták a gyalogságot, mert a tüzérség, a rossz megfigyelési viszonyok következtében, nem tudott löni. E harcban a „Maros“, „Temes“ és az „Enns“ monitorok súlyosan megsérültek. A flottila azonban mégse tágított. A déli órákban végre, a „Körös“ monitor közvetítésével, sikerült a Kalimegdanra lövő tüzérség tüzet úgy irányítani, hogy az onnan tüzelő szerb ütegek teljesen elhallgattak. A szerbek azonban a város szélén levő házakban még mindig tartották magukat és változatlan heveséggel lötték a vasúti töltést. A 84/IV. zászlóalj parancsnokának, Peter alezredesnek, kérésére a „Körös“ monitor tűzbe fogta ezeket az épületeket és Peter alezredes tűzvezetésének alapján olyan hatásosan működött, hogy a szerbek menekülve hagyták el eddigi biztos fészkeiket. A 87/IV. zászlóalj emberei erre úgy fellelkesültek, hogy élükön a zászlóaljparancsnokkal, azonnal rohamra indultak; 3 tisztet és 163 fő legénységet elfogva bevonultak a városba és ott elsáncolták magukat. A 87/IV. zászlóalj rohamához csatlakoztak a 84/IV. zászlóalj részei is. Erre a dandárparancsnokot helyettesítő Mettelet alezredes még a 84-esek jobbszárnyát, a 74-esek balszárnyát és a tartalékban levő 12/IV. zászlóaljat is előrendelte; a 15. vadászzászlóalj és a balszárnyon levő 60-as zászlóalj eddigi állásában maradt.

A XXII. hadtestnél is megindult az éj folyamán az áthajózás. 8-án hajnalig sikerült a németeknek a Nagy-Cigányszigetet teljesen megtisztítani az ellenségtől, sőt még az egyik híd is a kezükbe került, mely a szigetet a Száva jobbpartjával összekötötte. Ezalatt a tüzérség a Topcidersko brdo-n és a Banovo brdo-n levő ellenséges ütegeket elhallgattatta s így már misem gátolta a németeknek a Nagy-Cigányszigetre és onnan, az épen maradt híd felhasználásával, a déli partra való átkelését. Miután a parton, a börgyárnál és a cukorgyárnál levő ellenséget visszavetették, megindult a támadás a Banovo brdo-n és a Topcidersko brdo-n levő szerb állások ellen. Október 8-án estig a 44. tartalék német hadosztály a magaslatokat elfoglalta; ekkor e hadosztály három ezredén kívül még a 43. tartalékhadosztály 4 zászlóalja is a Száva déli partján állott, két hegyiágyúval és egy aknavető osztaggal.

<p><u>A cs. és kir VIII. hadtest hadrendje.</u></p>	
<p>VIII Scheuchenstuel láborszernagy, vk.főnök: Sündermann ezr.</p>	
<p>57 Goinger altb. vk.főnök: Kullig őrn.</p>	<p>59 Snjarić altb. vk.főnök: Bauer szds.</p>
<p>2. hegyi ddr. Panzenböck ezr.</p>	<p>9. hegyi ddr. Hrozny fbk.</p>
<p>6. hegyi ddr. Hellebronth ezr.</p>	<p>18. hegyi ddr. Eccher fbk.</p>
<p>10. szék. $\frac{10}{11}$ 11. szék. $\frac{11}{11}$ 12. szék. $\frac{12}{11}$ 13. szék. $\frac{13}{11}$ 14. szék. $\frac{14}{11}$ 15. szék. $\frac{15}{11}$ 16. szék. $\frac{16}{11}$ 17. szék. $\frac{17}{11}$ 18. szék. $\frac{18}{11}$ 19. szék. $\frac{19}{11}$ 20. szék. $\frac{20}{11}$ 21. szék. $\frac{21}{11}$ 22. szék. $\frac{22}{11}$ 23. szék. $\frac{23}{11}$ 24. szék. $\frac{24}{11}$ 25. szék. $\frac{25}{11}$ 26. szék. $\frac{26}{11}$ 27. szék. $\frac{27}{11}$ 28. szék. $\frac{28}{11}$ 29. szék. $\frac{29}{11}$ 30. szék. $\frac{30}{11}$ 31. szék. $\frac{31}{11}$ 32. szék. $\frac{32}{11}$ 33. szék. $\frac{33}{11}$ 34. szék. $\frac{34}{11}$ 35. szék. $\frac{35}{11}$ 36. szék. $\frac{36}{11}$ 37. szék. $\frac{37}{11}$ 38. szék. $\frac{38}{11}$ 39. szék. $\frac{39}{11}$ 40. szék. $\frac{40}{11}$ 41. szék. $\frac{41}{11}$ 42. szék. $\frac{42}{11}$ 43. szék. $\frac{43}{11}$ 44. szék. $\frac{44}{11}$ 45. szék. $\frac{45}{11}$ 46. szék. $\frac{46}{11}$ 47. szék. $\frac{47}{11}$ 48. szék. $\frac{48}{11}$ 49. szék. $\frac{49}{11}$ 50. szék. $\frac{50}{11}$ 51. szék. $\frac{51}{11}$ 52. szék. $\frac{52}{11}$ 53. szék. $\frac{53}{11}$ 54. szék. $\frac{54}{11}$ 55. szék. $\frac{55}{11}$ 56. szék. $\frac{56}{11}$ 57. szék. $\frac{57}{11}$ 58. szék. $\frac{58}{11}$ 59. szék. $\frac{59}{11}$ 60. szék. $\frac{60}{11}$ 61. szék. $\frac{61}{11}$ 62. szék. $\frac{62}{11}$ 63. szék. $\frac{63}{11}$ 64. szék. $\frac{64}{11}$ 65. szék. $\frac{65}{11}$ 66. szék. $\frac{66}{11}$ 67. szék. $\frac{67}{11}$ 68. szék. $\frac{68}{11}$ 69. szék. $\frac{69}{11}$ 70. szék. $\frac{70}{11}$ 71. szék. $\frac{71}{11}$ 72. szék. $\frac{72}{11}$ 73. szék. $\frac{73}{11}$ 74. szék. $\frac{74}{11}$ 75. szék. $\frac{75}{11}$ 76. szék. $\frac{76}{11}$ 77. szék. $\frac{77}{11}$ 78. szék. $\frac{78}{11}$ 79. szék. $\frac{79}{11}$ 80. szék. $\frac{80}{11}$ 81. szék. $\frac{81}{11}$ 82. szék. $\frac{82}{11}$ 83. szék. $\frac{83}{11}$ 84. szék. $\frac{84}{11}$ 85. szék. $\frac{85}{11}$ 86. szék. $\frac{86}{11}$ 87. szék. $\frac{87}{11}$ 88. szék. $\frac{88}{11}$ 89. szék. $\frac{89}{11}$ 90. szék. $\frac{90}{11}$ 91. szék. $\frac{91}{11}$ 92. szék. $\frac{92}{11}$ 93. szék. $\frac{93}{11}$ 94. szék. $\frac{94}{11}$ 95. szék. $\frac{95}{11}$ 96. szék. $\frac{96}{11}$ 97. szék. $\frac{97}{11}$ 98. szék. $\frac{98}{11}$ 99. szék. $\frac{99}{11}$ 100. szék. $\frac{100}{11}$ 101. szék. $\frac{101}{11}$ 102. szék. $\frac{102}{11}$ 103. szék. $\frac{103}{11}$ 104. szék. $\frac{104}{11}$ 105. szék. $\frac{105}{11}$ 106. szék. $\frac{106}{11}$ 107. szék. $\frac{107}{11}$ 108. szék. $\frac{108}{11}$ 109. szék. $\frac{109}{11}$ 110. szék. $\frac{110}{11}$ 111. szék. $\frac{111}{11}$ 112. szék. $\frac{112}{11}$ 113. szék. $\frac{113}{11}$ 114. szék. $\frac{114}{11}$ 115. szék. $\frac{115}{11}$ 116. szék. $\frac{116}{11}$ 117. szék. $\frac{117}{11}$ 118. szék. $\frac{118}{11}$ 119. szék. $\frac{119}{11}$ 120. szék. $\frac{120}{11}$ 121. szék. $\frac{121}{11}$ 122. szék. $\frac{122}{11}$ 123. szék. $\frac{123}{11}$ 124. szék. $\frac{124}{11}$ 125. szék. $\frac{125}{11}$ 126. szék. $\frac{126}{11}$ 127. szék. $\frac{127}{11}$ 128. szék. $\frac{128}{11}$ 129. szék. $\frac{129}{11}$ 130. szék. $\frac{130}{11}$ 131. szék. $\frac{131}{11}$ 132. szék. $\frac{132}{11}$ 133. szék. $\frac{133}{11}$ 134. szék. $\frac{134}{11}$ 135. szék. $\frac{135}{11}$ 136. szék. $\frac{136}{11}$ 137. szék. $\frac{137}{11}$ 138. szék. $\frac{138}{11}$ 139. szék. $\frac{139}{11}$ 140. szék. $\frac{140}{11}$ 141. szék. $\frac{141}{11}$ 142. szék. $\frac{142}{11}$ 143. szék. $\frac{143}{11}$ 144. szék. $\frac{144}{11}$ 145. szék. $\frac{145}{11}$ 146. szék. $\frac{146}{11}$ 147. szék. $\frac{147}{11}$ 148. szék. $\frac{148}{11}$ 149. szék. $\frac{149}{11}$ 150. szék. $\frac{150}{11}$ 151. szék. $\frac{151}{11}$ 152. szék. $\frac{152}{11}$ 153. szék. $\frac{153}{11}$ 154. szék. $\frac{154}{11}$ 155. szék. $\frac{155}{11}$ 156. szék. $\frac{156}{11}$ 157. szék. $\frac{157}{11}$ 158. szék. $\frac{158}{11}$ 159. szék. $\frac{159}{11}$ 160. szék. $\frac{160}{11}$ 161. szék. $\frac{161}{11}$ 162. szék. $\frac{162}{11}$ 163. szék. $\frac{163}{11}$ 164. szék. $\frac{164}{11}$ 165. szék. $\frac{165}{11}$ 166. szék. $\frac{166}{11}$ 167. szék. $\frac{167}{11}$ 168. szék. $\frac{168}{11}$ 169. szék. $\frac{169}{11}$ 170. szék. $\frac{170}{11}$ 171. szék. $\frac{171}{11}$ 172. szék. $\frac{172}{11}$ 173. szék. $\frac{173}{11}$ 174. szék. $\frac{174}{11}$ 175. szék. $\frac{175}{11}$ 176. szék. $\frac{176}{11}$ 177. szék. $\frac{177}{11}$ 178. szék. $\frac{178}{11}$ 179. szék. $\frac{179}{11}$ 180. szék. $\frac{180}{11}$ 181. szék. $\frac{181}{11}$ 182. szék. $\frac{182}{11}$ 183. szék. $\frac{183}{11}$ 184. szék. $\frac{184}{11}$ 185. szék. $\frac{185}{11}$ 186. szék. $\frac{186}{11}$ 187. szék. $\frac{187}{11}$ 188. szék. $\frac{188}{11}$ 189. szék. $\frac{189}{11}$ 190. szék. $\frac{190}{11}$ 191. szék. $\frac{191}{11}$ 192. szék. $\frac{192}{11}$ 193. szék. $\frac{193}{11}$ 194. szék. $\frac{194}{11}$ 195. szék. $\frac{195}{11}$ 196. szék. $\frac{196}{11}$ 197. szék. $\frac{197}{11}$ 198. szék. $\frac{198}{11}$ 199. szék. $\frac{199}{11}$ 200. szék. $\frac{200}{11}$ 201. szék. $\frac{201}{11}$ 202. szék. $\frac{202}{11}$ 203. szék. $\frac{203}{11}$ 204. szék. $\frac{204}{11}$ 205. szék. $\frac{205}{11}$ 206. szék. $\frac{206}{11}$ 207. szék. $\frac{207}{11}$ 208. szék. $\frac{208}{11}$ 209. szék. $\frac{209}{11}$ 210. szék. $\frac{210}{11}$ 211. szék. $\frac{211}{11}$ 212. szék. $\frac{212}{11}$ 213. szék. $\frac{213}{11}$ 214. szék. $\frac{214}{11}$ 215. szék. $\frac{215}{11}$ 216. szék. $\frac{216}{11}$ 217. szék. $\frac{217}{11}$ 218. szék. $\frac{218}{11}$ 219. szék. $\frac{219}{11}$ 220. szék. $\frac{220}{11}$ 221. szék. $\frac{221}{11}$ 222. szék. $\frac{222}{11}$ 223. szék. $\frac{223}{11}$ 224. szék. $\frac{224}{11}$ 225. szék. $\frac{225}{11}$ 226. szék. $\frac{226}{11}$ 227. szék. $\frac{227}{11}$ 228. szék. $\frac{228}{11}$ 229. szék. $\frac{229}{11}$ 230. szék. $\frac{230}{11}$ 231. szék. $\frac{231}{11}$ 232. szék. $\frac{232}{11}$ 233. szék. $\frac{233}{11}$ 234. szék. $\frac{234}{11}$ 235. szék. $\frac{235}{11}$ 236. szék. $\frac{236}{11}$ 237. szék. $\frac{237}{11}$ 238. szék. $\frac{238}{11}$ 239. szék. $\frac{239}{11}$ 240. szék. $\frac{240}{11}$ 241. szék. $\frac{241}{11}$ 242. szék. $\frac{242}{11}$ 243. szék. $\frac{243}{11}$ 244. szék. $\frac{244}{11}$ 245. szék. $\frac{245}{11}$ 246. szék. $\frac{246}{11}$ 247. szék. $\frac{247}{11}$ 248. szék. $\frac{248}{11}$ 249. szék. $\frac{249}{11}$ 250. szék. $\frac{250}{11}$ 251. szék. $\frac{251}{11}$ 252. szék. $\frac{252}{11}$ 253. szék. $\frac{253}{11}$ 254. szék. $\frac{254}{11}$ 255. szék. $\frac{255}{11}$ 256. szék. $\frac{256}{11}$ 257. szék. $\frac{257}{11}$ 258. szék. $\frac{258}{11}$ 259. szék. $\frac{259}{11}$ 260. szék. $\frac{260}{11}$ 261. szék. $\frac{261}{11}$ 262. szék. $\frac{262}{11}$ 263. szék. $\frac{263}{11}$ 264. szék. $\frac{264}{11}$ 265. szék. $\frac{265}{11}$ 266. szék. $\frac{266}{11}$ 267. szék. $\frac{267}{11}$ 268. szék. $\frac{268}{11}$ 269. szék. $\frac{269}{11}$ 270. szék. $\frac{270}{11}$ 271. szék. $\frac{271}{11}$ 272. szék. $\frac{272}{11}$ 273. szék. $\frac{273}{11}$ 274. szék. $\frac{274}{11}$ 275. szék. $\frac{275}{11}$ 276. szék. $\frac{276}{11}$ 277. szék. $\frac{277}{11}$ 278. szék. $\frac{278}{11}$ 279. szék. $\frac{279}{11}$ 280. szék. $\frac{280}{11}$ 281. szék. $\frac{281}{11}$ 282. szék. $\frac{282}{11}$ 283. szék. $\frac{283}{11}$ 284. szék. $\frac{284}{11}$ 285. szék. $\frac{285}{11}$ 286. szék. $\frac{286}{11}$ 287. szék. $\frac{287}{11}$ 288. szék. $\frac{288}{11}$ 289. szék. $\frac{289}{11}$ 290. szék. $\frac{290}{11}$ 291. szék. $\frac{291}{11}$ 292. szék. $\frac{292}{11}$ 293. szék. $\frac{293}{11}$ 294. szék. $\frac{294}{11}$ 295. szék. $\frac{295}{11}$ 296. szék. $\frac{296}{11}$ 297. szék. $\frac{297}{11}$ 298. szék. $\frac{298}{11}$ 299. szék. $\frac{299}{11}$ 300. szék. $\frac{300}{11}$ 301. szék. $\frac{301}{11}$ 302. szék. $\frac{302}{11}$ 303. szék. $\frac{303}{11}$ 304. szék. $\frac{304}{11}$ 305. szék. $\frac{305}{11}$ 306. szék. $\frac{306}{11}$ 307. szék. $\frac{307}{11}$ 308. szék. $\frac{308}{11}$ 309. szék. $\frac{309}{11}$ 310. szék. $\frac{310}{11}$ 311. szék. $\frac{311}{11}$ 312. szék. $\frac{312}{11}$ 313. szék. $\frac{313}{11}$ 314. szék. $\frac{314}{11}$ 315. szék. $\frac{315}{11}$ 316. szék. $\frac{316}{11}$ 317. szék. $\frac{317}{11}$ 318. szék. $\frac{318}{11}$ 319. szék. $\frac{319}{11}$ 320. szék. $\frac{320}{11}$ 321. szék. $\frac{321}{11}$ 322. szék. $\frac{322}{11}$ 323. szék. $\frac{323}{11}$ 324. szék. $\frac{324}{11}$ 325. szék. $\frac{325}{11}$ 326. szék. $\frac{326}{11}$ 327. szék. $\frac{327}{11}$ 328. szék. $\frac{328}{11}$ 329. szék. $\$</p>	

Események a 9-ére virradó éjjelen és 9-én.

Az áthajózást október 8-án a sötétség beálltakor újra megkezdtek. A 49/III., 31/III. és a 26. vadászzászlóalj, valamint a 3. vadászzászlóalj még át nem kelt részeinek átszállítása után, délután 11 óra 30 perckor az egész 59. hadosztály a túlsó parton állott, tüzérsége és a hadosztályvonat még az északi parton maradt. Ezeket nem pontonokból összeállított áthajózó tagokon, hanem gőzkompokon akarták átszállítani. Az utóbb említett csapatok átkelését a szerbek már nem zavarták meg, mert amidőn a XXII. német tartalékhadtest a Banovo brdo-t és a Topcidersko brdo-t elfoglalta, a Belgrádot védelmező szerb csapatok parancsot kaptak a város kiürítésére. A visszavonulás a várostól délkeletre levő magaslatokon épített állásokba olyan észrevétlenül történt, hogy az 59. hadosztály ezt már csak 9-én a városba való benyomulás alatt állapíthatta meg. 6 óra 10 perckor a 49/III. zászlóalj megszállotta az üres Kalimegdant. 12 órakor a 9. hegyidandár elérte a város déli szegélyét. Tőle balra a 18. hegyidandár, jobbra pedig a 203. német tartalék gyalogezred foglalt állást.

Ezalatt az 57. hadosztály Stari Banovci-nál gőzkompokon várta az indító parancsot. A VIII. hadtestparancsnokság 6 óra 30 perckor adott parancsot az indulásra. Egyelőre csak a Bellarica sziget déli csúcsáig (Zimonytól é.-ny.-ra) kellett hajózni, majd amidőn a hadtestparancsnokság is jelentést kapott arról, hogy Belgrádot a szerbek kiürítették: 8 óra 30 perckor elrendelte a 6. hegyidandárnak a menet folytatását; az 57. hadosztályparancsnokságot pedig útasította, hogy a Stari Banovci-nál levő részeket haladéktalanul indítsa útnak a gőzkompokon Belgrádba.

A délelőtt folyamán a VIII. hadtestparancsnokság elrendelte, hogy egyelőre Dedinje—Laudonov-šanae—Vk. Vracar vonalát kell elérni. Az avalai út és Zeleno brdo—Ekmekluk vonala közötti sávban az 59. hadosztály, ettől balra a Dunáig az 57. hadosztály éldandára (6. hegyidandár) nyomuljon elő. Egyúttal elrendelte azt is, hogy a hadosztályok tüzérségüket is vonják magukhoz; a Haustein népfelkelő dandár is parancsot kapott, hogy Zimonyban álljon készen az áthajózásra.

A nap folyamán nagyobb harcok csupán a 18. hegyidandárnak a 6. hegyidandár által történt felváltása alkalmával voltak a Vk. Vracaron, melyet csapataink elfoglaltak és az ellenség ellentámadását véresen visszaverték.

Délután 3 és 4 óra között megérkezett Belgrádba a 2. hegyidandár (57. hadosztály) és a 6. hegyidandár mögött tartalékban maradt. A XXII. tartalék hadtest 9-én átszállította a 43. tartalékhadosztálynak utolsó ezredét is. Az ellenség itt is megkísérelte a Banovo brdo visszafoglalását. Támadá-

sait a németek visszaverték. Este a 44. tartalékhadosztály a Banovo brdo-n maradt, a 43. hadosztály azonban folytatta a támadást a Dedinje-nél levő szerb állások ellen. A két hadtest közvetlen érintkezésben egymás mellett állott.

Események az október 10-ére virradó éjjelen és október 10-én.

Október 9-én délután 4 órakor kezdődött meg az 59. hadosztály tüzérségének áthajózása Újboresától.

A délután folyamán adta ki az 59. hadosztályparancsnokság az intézkedést a további előnyomulásra. E szerint a 18. hegyidandárnak az Lkmekluk \triangle 278 felé vezető út mentén Pašina česná-ig, a 9. hegyidandárnak a Mokroluška r. és a Kumodraški p. egyesüléséig és az Avala-felé vezető út mentén levő utolsó házcsoport vonaláig kellett volna előnyomulnia. Ennek a vonalnak jórészt azonban még az ellenség tartotta megszállva és ezért a csapatok az éj folyamán nem tudták mindenütt elérni az elrendelt helyzetet.

Az 59. hadosztály 10-én 6 óra 30 perckor elrendelte, hogy a megjelölt vonalat foglalják el azok a csapatok, melyek még nem jutottak el odáig.

A 9. hegyidandár jobbszárnya a támadást már előbb megkezdte, miután tőle jobbra a németek is támadtak és eljutottak a katonai lövöldétől délre eső területre. A 18. hegyidandár, az időközben áthajózott két hegyi ágyúsüteg hathatós támogatása mellett, a szerbeket a Zeleno brdo-n levő állásaikba szorította vissza, közben azonban több ellentámadást kellett kivédenie. Az 57. hadosztálynak a Čunak \diamond 243 magaslat — Erino brdo \diamond 256 — Klupe \diamond 233 vonalába kellett előre jutnia. Még mielőtt ezt a 6. hegyidandár végrehajtotta volna, a szerbek a Duna mentén Rospri Čuprija környékén megtámadták a 6. hegyidandárt. E támadás után az 57. hadosztályparancsnokság, további támadásokat várva, az előnyomulás megkezdését elhalasztotta.

Öt napig tartó kemény küzdelem után, október 10-én érte el a 3. hadsereg Dedinje \triangle 208 — Mokroluška r. — és Kumodraški p. egyesülése — Vk. Vracar \triangle 249. vonalát. A Belgrád környékét védelmező szerb csapatok a várostól délkeletre emelkedő magaslatokon foglaltak állást. A 3. hadseregnek azonban ekkor már annyi csapata állott a Dunától délre, hogy most már egészen biztosan lehetett számítani arra, hogy az időközben a Szemedria—Ram közötti Dunaszakaszon átkelt 11. hadsereggel összhangban, hamarosan megindulhat az előnyomulás Szerbia belseje felé.

Vitéz Nagy Vilmos.